

Malmö högskola
Läroarutbildningen
Skolutveckling och ledarskap

Examensarbete
10 poäng

Olycksrisker inom hästhantering

- kan vi öka säkerheten vid våra gymnasieutbildningar?

Causes of accidents while handling horses

- can we increase safety at our schools?

Liz Borsing

Läroarutbildningen 60 poäng, fristående kurs.
Höstterminen 2006

Examinator: Marie Leijon

Handledare: Bengt-Olof Bergfeldt

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att kartlägga vilka situationer som är mest olycksdrabbade vid våra hästinriktade gymnasieskolor. Undersökningen omfattar olika moment från elevernas hantering av hästen på marken till ridning.

Jag har undersökt hur eleverna uppfattade graden av sina skador samt vilka situationer som kan räknas till de mest olycksdrabbade.

Svaren på mina frågeställningar har jag inhämtat genom en enkätundersökning som genomfördes bland elever i årskurs tre (2006). Jag intervjuade även lärarna på dessa skolor.

Sammanfattningsvis pekar resultaten på att den totala skadefrekvensen ligger på 72,9 %. De allvarligaste olyckorna sker vid ridning men fördelningen av skadetillfällena är relativt jämn mellan ridning, hantering av hästen i stallet och vid hantering på marken i andra situationer.

Nyckelord: hästhantering, hästrelaterade olyckor, olycksrisker, personskador, säkerhet

Innehållsförteckning

1	Bakgrund	7
1.1	Inledning.....	7
1.1.1	Min egna erfarenheter.....	8
1.1.2	På skolorna förekommande hästmateriäl.....	8
1.1.3	Beteende gällande ston.....	9
1.1.4	Beteende gällande unghästar	9
1.1.5	Beteende gällande hingstar	10
1.1.6	Beteende gällande valacker	10
1.1.7	Yngre och äldre hästar	11
1.1.8	Olyckor vid hästhantering	11
1.2	Syfte och frågeställningar	12
2	Litteratur	13
2.1	Hästsportens utveckling i Sverige	13
2.2.	Hästutbildning inom gymnasieskolan	14
2.3	Hästen ett flykt- och flockdjur	14
2.4	Rangordning	15
2.5	Hästhantering.....	16
2.6	Hästar och klaustrofobi.....	17
2.7	Säkerhet	17
2.8	Kopplingar till skolan.....	18
2.8.1	Läroplanerna	18
2.8.2	Mål- och betygskriterier, Skolverket	19
2.8.3	Arbetsmiljön i skolan	20
3	Metod.....	21
3.1	Allmänt om undersökningsmetoder	21
3.2	Metodval.....	21
3.2.1	Enkäter.....	21
3.2.2	Intervjuer	23
3.2.3	Statistiska centralbyrån.....	24
3.3	Urval.....	25
3.3.1	Bortfall.....	26
3.4	Procedur.....	26
3.5	Databearbetning.....	28
3.6	Tillförlitlighet	29
3.7	Etiska aspekter	30
4	Resultat	33
4.1	Jämförande statistik mellan skolorna	34
4.2	Olycksrisker vid ridning	35
4.2.1	Ridning på ridbana eller ridhus	35
4.2.2	Ridning i terräng.....	36
4.3	Hantering av hästen i stallet	37
4.3.1	Hantering av uppbunden häst	37
4.3.2	Hantering av hästen i box eller spilta	37
4.4	Hantering av häst på annan plats än i stallet.....	37
4.4.1	In- och utsläpp i hage	37

4.4.2	Föra häst vid hand	38
4.4.3	Longering	38
4.4.4	Vistelse bland frigående hästar i rast- eller beteshage	38
4.4.5	Lastning av häst	38
4.4.6	Summering av olyckssituationerna och tillbudena.....	39
4.5	Elevernas hästerfarenhet.....	40
4.6	Rapportering av olycksfall	40
4.7	Säkerhetsutrustning	40
4.8	Lärarnas svar på intervjun	41
4.9	Socialstyrelsens statistik	42
5	Sammanfattande diskussion	43
5.1	Sammanfattning av svaren utifrån frågeställningarna	43
5.1.1	Ridning	44
5.1.2	Hantering av hästen på marken	45
5.1.3	Hantering av hästen i stallet	46
5.1.4	Olycksfallsrapportering/statistik på skolorna	48
5.1.5	Säkerhetsutrustning	48
5.1.6	Lärarnas svar på intervjun	49
5.1.7	Socialstyrelsens statistik	51
5.1.8	Hästmaterialets betydelse gällande olycksfrekvens	51
5.1.9	Jämförande statistik mellan skolorna	52
5.2	Fortsatt forskning.....	52
6	Referens lista	55
7	Bilagor	59
1	Skriftlig enkät	59
2	Intervju med lärare	71

1 Bakgrund

1.1 Inledning

Många gymnasieskolor med hästinriktning erbjuder ett flertal kurser där det ingår hästhantering. De olika kurserna omfattar olika moment, från hantering av hästen på marken till ridning. I denna undersökning medverkar elever i årskurs tre vid tre av våra gymnasieutbildningar med hästinriktning i Skåne.

Inom ridsporten inträffar det årligen en rad svåra olyckor. Våra gymnasieskolor är inte undantagna detta dilemma. Jag ville med denna undersökning ta reda på i vilken omfattning det förekom olycksfall bland elever. Jag ville även veta i vilka specifika situationer de uppstod. Riskerna vid hästhantering är i hög grad beroende på vilket hästmateriel de olika skolorna kan erbjuda eleverna. Jag ville därför även undersöka om någon specifik typ av häst var mer frekvent förekommande än andra vid olyckssituationer. Jag ville även veta om lärarnas syn gällande olycksfallen på skolan överensstämde med elevernas.

Alla skolor i Sverige är enligt arbetsmiljölagen skyldiga att föra statistik över olycksfall. Dessa rapporter skall skrivas då elev, under skoltid, råkar ut för någon skada. Jag ville undersöka om eleverna upplever att dessa rapporter kommer till någon praktisk användning genom att de till exempel integreras i undervisningen.

Hästens beteende kan ställa till problem för oss människor. En stor del av allmänheten hade förr i tiden en gedigen och naturlig kontakt med hästen. Hästen var för många en del av det dagliga livet. Dagens utövare kommer många gånger i kontakt med hästar endast i fritidssammanhang. Många olyckor sker på grund av att människan har för lite kunskap om hur hästen reagerar i olika situationer. Kunskap om hästens beteende är helt avgörande för att undvika olyckssituationer. Viktigt för all verksamhet med hästar är att sätta säkerheten i fokus.

För endast ett 10-15-tal år sedan såg sig många ungdomar tvungna att sluta med ridning när de började gymnasiet. Det var många gånger svårt att få tiden att räcka både till studier och till ridning. I dag ser det annorlunda ut. Sedan början av 1990-talet kan man ta egen häst med sig till många skolor och där utbilda sig inom hästhantering på gymnasienivå. Kurserna jag har valt att inrikta mig på heter Häst- och stallkötsel (DJ1210) samt Ridning (RID1203). Undersökningen baseras på delmomenten som ingår i dessa kurser och riktar sig till elever som genomgår nämnda utbildningar.

1.1.1 Mina egna erfarenheter

Jag har under hela mitt vuxna liv arbetat med ungdomar och ridundervisning. Genom årens lopp har jag kommit i kontakt med ett stort antal hästar. Min familj har sammanlagt ägt över 170 djur och har sedan 1969 bedrivit ridskole- och ridlägerverksamhet. Nämnas kan att vi var en av de första ridlägerarrangörerna i Sverige. Vi har genom vår verksamhet, tagit emot cirka 5000 elever i åldersgrupperna tre till sextio år.

Jag har varit med och startat tre ryttaföreningar och byggt tre ridhus i Skåne och jag har personligen, för egen räkning samt på uppdrag av andra djurägare, ridit in och utbildat cirka 150 hästar. Förutom dessa erfarenheter kan tilläggas att jag under många år dessutom tävlingsridit inom hoppning.

Under den senaste fem åren har jag arbetat som lärare i hästhantering på Svalöfs gymnasium. På denna gymnasieskola finns det bland annat möjlighet att välja en inriktning som kallas för Djur grund. Djur grund innebär att eleven får studera inom olika kurser som omfattar till exempel häst, hund, djurparks- och smådjurskaraktär. Eleverna i fråga har varierade hästkunskaper med sig i bagaget. Det finns dels de, som redan innan de kommer till skolan, har en bred erfarenhet av hästar, dels de som inte har någon hästvana alls. Planeringen gällande säkerheten då vi hanterar hästarna är viktig.

Med ledning av dessa, mina samlade erfarenheter av elever och hästar, vill jag tillsammans med utvald litteratur ge en bakgrund till mina frågeställningar samt förtydliga vissa begrepp.

1.1.2 På skolorna förekommande hästmaterial

Min bedömning är att antalet riskfyllda situationer kan minska om skolorna har möjlighet att erbjuda eleverna lugna och välutbildade hästar. Emellertid kommer de, som väljer ett yrkesliv inom hästnäringen efter avslutade studier, även att komma i kontakt med hästar som inte faller inom dessa ramar. Det är därför av stor vikt att skolorna kan erbjuda utbildning som omfattar även de mer riskbenägna typerna av hästar.

Då det är av betydelse ur allmän risksynpunkt, vilka typer av hästar som skolorna låter eleverna komma i kontakt och de dessutom finns med i min undersökning, ser jag det som relevant att beskriva de olika hästarnas generella karaktärer.

1.1.3 Beteende gällande ston

Ston har, enligt min uppfattning, en tendens till att ibland vara griniga. Man kan dock inte dra alla över en kam. De flesta ston är mycket trevliga att ha att göra med, men många gånger visar det sig emellertid att om någon häst har tendenser till att sparka mot andra hästar, så är det just ofta ett sto. Om elever och lärare brister i uppmärksamhet, kan olyckan vara framme på en sekund. Dessa situationer kan uppstå både vid ridning och vid hantering av hästen på marken.

Vid ridning är det ofta ryttarens knän och smalben som löper störst risk att skadas av sparkar. Tänk dig själv att du rider bakom en häst som plötsligt slår bakut. Det är vid dessa tillfällen stor risk att sparken går precis bredvid din häst och den del på ryttaren som skjuter ut på bakomvarande häst är just smalben och knän. För många år sedan var jag själv med om en olyckssituation där en ryttare blev skadad på grund av att han red för nära ett sto. Jag red, vid detta tillfälle, ut med en grupp vuxna elever i skogen. Plötsligt kom bakomvarande häst alldeles för nära min. Denna blev i och med detta irriterad och sparkade bakut med väldig kraft. Efter att vi kavlat upp byxbenet på den olycksdrabbade ryttaren kunde vi konstatera att han fått ett litet runt sår mitt på ena smalbenet. Efter att vi så försiktigt som möjligt skrittat hem igen, åkte den skadade ryttaren in till Lunds lasarett. En undersökning med röntgen visade att skenbenet var mitt av.

1.1.4 Beteende gällande unghästar

Min erfarenhet av unghästar är att de, i likhet med hundvalpar, ofta är livliga. Vid många tillfällen kan de även uppträda på ett högst burdust sätt. Det förekommer ofta att de är oberäknliga och vid dessa tillfällen kan de både sparka, bita, stegra sig och springa omkull sin skötare. En korrekt hantering och uppfostran är väsentlig för att de skall växa upp till vuxna och hanterbara individer. Det krävs dock både kunnsighet och tålamod för att vägen dit skall bli så säker som möjligt. Även om eleverna har mångårig erfarenhet av hästar, innebär unghästantering en ökad riskfaktor.

1.1.5 Beteende gällande hingstar

Vuxna hingstar vinner ledarskap genom att visa sin styrka. I vilt tillstånd utmanar de varandra till kamp för att på så vis uppnå den högsta positionen på rangordningsskalan. En seger innebär att de vinner ett eller flera ston och därigenom kan bilda en egen flock. Slagsmålen är ofta häftiga och de kan hugga varandra så att blodet flyter. Under kampens gång skriker de ut sitt ursinne och använder både fram- och bakbenen för att jaga bort sin motståndare. Det förekommer att hingstar, under slagsmål, får livshotande skador och i en förlängning av detta mister livet.

Hingstar har även ett inbyggt beteende som yttrar sig genom att de vid vissa tillfällen slår med frambenen. I situationer då de "hälsar" eller kommer i närkontakt med andra individer kan de plötsligt, utan förvarning, skrika och blixtnabbt slå ut med ett eller bägge frambenen.

Då en hingst får vittring eller närkontakt med ett brunstigt sto börjar hormonerna svalla. Han kan, i ett försök till att betäcka stoet, spänna upp sig och vilja kasta sig upp mot stoets rygg. Jag har även sett hingstar som, både under ridpass och vid hantering på marken, i okontrollerade situationer försökt bestiga andra hästar. En hingst bör med anledning av detta endast hanteras av elever som besitter stor erfarenhet av hästar. Det finns dock individer som är både väluppfostrade och lugna i sig själva. Man bör dock, som lärare, aldrig glömma bort att det kan innebära stora risker då eleverna hanterat dessa djur.

1.1.6 Beteende gällande valacker

En hingst som blivit kastrerad får benämningen valack. I regel kastreras hingstar vid ett och ett halvt till två års ålder. Endast de individer som uppfyller, eller som ägaren tror uppfyller, de olika avelsföreningarnas högt ställda krav, behålles som hingstar.

Valacker anses allmänt ha ett jämt temperament. De saknar hingstens explosiva natur och är i regel inte griniga i likhet med ston. Ingen regel utan undantag, men i det stora hela skulle jag nog vilja påstå att det förhåller sig på detta viset. Valacker lämpar sig därför ofta väl till ridskolor eller andra utbildningar där elever hanterat hästar.

1.1.7 Yngre och äldre hästar

Vid fyra års ålder är en häst i regel grundriden och relativt välhanterad. Detta är anledningen till att jag i undersökningen valt att sätta en gräns just vid denna ålder. Föl och unghästar kan i likhet med hundvalpar stundtals bli spralliga. Hantering av dessa djur innebär därför en ökad skaderisk. Jag vill dock poängtera att vissa individer kan vara både livliga och till viss del oberäkneliga långt upp i åldrarna.

1.1.8 Olyckor vid hästhantering

Om man börjar leta efter tillgänglig olycksstatistik inom ridsporten så märker man snart att denna är starkt begränsad. Det finns helt enkelt inte särskilt många utredningar att tillgå. Det jag kunde hitta är statistik från Socialstyrelsen, Folkhälsoinstitutet samt en undersökning som Marjut Sohlman, expert på ortopedisk kirurgi, har genomfört.

Ett remissyttrande från (Folkhälsoinstitutet 2001) uppger att ridning är den sport som ger flest skador hos flickor/kvinnor. Enligt yttrandet heter det att drygt en procent av alla som söker akut vård för skador eller olycksfall i landet har skadat sig vid ridning eller hantering av häst, det vill säga 10 000-15 000 individer varje år.

Sohlman genomförde en enkätundersökning som omfattade 550 personer. Dessa personer sökte vård på Stockholms akutmottagningar för hästrelaterade olyckor (Department of Orthopaedic Surgery, Mälarsjukhuset i Eskilstuna). Resultatet av undersökningen visade att 1,8 procent av dem som skadades fick men för livet i form av olika grader av handikapp, dessutom har de ständiga smärtor. Trettiofem procent rider inte igen, oftast för att de har blivit rädda. Vanligaste skadan i undersökningen var blåmärken i varierande grad. Så många som 80 procent kunde dock åka hem från akuten ganska omgående.

Tittar man på statistiken över vilka som kommer till Stockholms akutmottagningar så är det enligt Sohlman en sorglig läsning. Hela 10 procent av alla olycksfall i Stockholms upptagningsområde är hästrelaterade. Detta kan jämföras med att 60 procent är offer för trafikolyckor. Sohlman menar att många gånger beror olyckor på slarv, man tänker sig inte för. Det bästa sättet att undvika olyckor är enligt Sohlman rätt utrustning, rätt hantering av hästarna och rätt ryttare till rätt häst vid rätt tillfälle.

När jag tog kontakt per telefon med Sohlman så diskuterade vi olycksfall. Jag hoppades även om att få tips om tillgänglig statistik. Sohlman menade då att tillgången på sådan

praktiskt taget är obefintlig. Det finns helt enkelt knappast någon statistik att tillgå om ämnet i fråga och hon ansåg vidare att det därför är viktigt att forska inom området.

Vid våra gymnasieskolor finns det utbildad personal som skall vägleda och utbilda eleverna. Eleverna har varierande förkunskaper i hästhantering innan de kommer till de olika skolorna. Lärarna är och kan inte vara närvarande vid varje steg i hanteringen av hästarna. Det kan till exempel hända saker i andra delar av stallet än där läraren befinner sig. Hästens reaktioner är ibland blixtnabba. Detta faktum gör att den teoretiska utbildningen i säkerhetstänkande är synnerligen viktig. Eleverna måste få klart för sig var olycksriskerna finns, hur de uppstår och hur man på bästa sätt undviker dem.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna undersökning är att fästa uppmärksamhet på kritiska situationer vid hästhantering på våra gymnasieskolor. Detta kan i sin tur bidra till att minska olycksriskerna och därigenom öka säkerheten.

Jag vill undersöka elevernas uppfattningar om **vid vilka moment** de flesta olyckorna sker vid hästhantering, **hur** de sker samt hur pass allvarliga personskador som uppstår.

Upplever eleverna att deras erfarenheter gällande olycksfall kommer till praktisk användning genom diskussion av statistik och rapportering på våra gymnasieskolor?

Jag ville även ta reda på hur lärarna uppfattade sin undervisningssituation inom säker hästhantering och om de hade samma syn på riskerna som eleverna?

Vidare ville jag ta reda på om lärare och elever uppfattade att en viss typ av häst var mer frekvent förekommande än andra i de olika olyckssituationerna.

2 Litteratur

Hästen är ett stort och mäktigt djur. Många fascineras bland annat av dess skönhet och styrka. En del människor tycker att hästar är stora och skrämmande. För andra är de dock en kär vän och många timmar tillbringas i stallet med skötsel och pyssel. Något som är fascinerande är att från det att ett barn kan hålla balansen av egen maskin till dess att kroppen blivit så gammal att den inte längre hänger med, kan man umgås med hästar och utöva ridning. En del väljer att ha hästen som hobby medan andra blir professionella. Gemensamt för de båda är vikten av att lära sig hur en häst reagerar och beter sig.

Det går inte att bortse ifrån att det årligen inträffar ett antal mer eller mindre svåra olyckor inom ridsporten. Ett sätt att lära sig mer om hästens beteende är att läsa den litteratur som finns att tillgå. Det finns en mängd böcker som på ett utmärkt sätt beskriver området. I följande stycke tar jag upp exempel på litteratur som beskriver hästens beteende och olika situationer som kan bli farliga om man bortser ifrån eller inte har tillräckliga kunskaper om dessa beteenden. Som en inledning till detta vill jag att läsaren skall få en bakgrundsbild till hur hästintresset i Sverige har utvecklats genom tiderna.

2.1 Hästsportens utveckling i Sverige

I vårt land har hästhållning, avel och sport under de senaste decennierna ökat på ett sätt som få kunnat drömma om. Ungdomsintresset är massivt och många ägnar sig i dag åt hästar under sin skoltid. Hästen har fått en ny roll i samhället och majoriteten av hästarna används nu i sport och fritid (Christina Rishytt-Collman, 2000). Före 1800-talets mitt användes hästen mest som dragare vid längre färder som till exempel resor till staden, kyrkan och marknader. Det fanns vid denna tid en enhetlig hästras som kallades för den Svenska lanthästen. Hästens användning inom jordbruket expanderade i slutet på 1800-talet och nådde sin kulmen under 1920-talet. För detta ändamål importerades i första hand tunga belgiska ardennerhästar då vår svenska lanthäst visade sig vara för klen som dragare. Inom armén behövdes en annan typ av häst som, var mindre och rörligare. Man importerade därför avelshingstar från Tyskland av hannoveransk och ostpreussisk ras. Under 1880-talet fram till 1930 lade dessa hingstar till stor del grunden till dagens svenska varmblodiga ridhäst. Staten skötte hingsthållningen medan stohållning och uppfödning till största delen sköttes av lantbrukare. Den svenska aveln var i

hög grad beroende av armén som årligen gjorde stora inköp av remonter (oinridna unghästar). När armén efter första och andra världskrigen började minska ner på antalet hästar, uppstod en kris inom aveln. Motoriseringen av Sverige innebar att behovet sjönk. För att minska effekten av denna avhästning och säkerställa uppfödningen av ridhästar bildades Ridfrämjandet år 1948. Syftet var att arbeta för att ridningen skulle bli en folksport. Sedan 1993 är Ridfrämjandet tillsammans med olika tävlingsorganisationer sammanslagna till Svenska Ridsportförbundet. En från början exklusiv sport har idag förvandlats till en av de största idrotterna i landet (Furugren, 2000)

2.2 Hästutbildning inom gymnasieskolan

Av Furugren får vi vidare veta att hästutbildning på gymnasienivå är sedan 1990-talet samlad inom gymnasieskolans treåriga naturbruksprogram. Denna utbildning ger kompetens som hästskötare. För att bli diplomerad hästskötare måste man genomföra ett prov med godkänt resultat. Detta prov är baserat på en kompetensbeskrivning som utarbetats av Hästhållningens Yrkesnämnd. Denna nämnd är ett samarbetsorgan som tillkom 1998 för att närmare knyta samman arbetsmarknad och yrkesutbildning inom hästsektorn.

Höstterminen 1994 började en ny, tvåårig högskoleutbildning, hippologprogrammet, med SLU (Sveriges lantbruksuniversitet) som huvudman. Utbildningen börjar med ett gemensamt grundår på Sveriges Avels- och Hästsportscentrum i Flyinge. Andra året kan eleverna välja mellan tre inriktningar som är hästutbildare på Flyinge, ridlärare på Ridskolan i Strömsholm och trav och galoppinriktning på Wången.

2.3 Hästen, ett flykt- och flockdjurflockdjur

Hästen är ett flockdjur. Den är anpassad till ett liv i gemenskap med andra hästar. Domesticeringen av hästen bland annat har inneburit att människan vid olika tillfällen skiljer ut en individ från flocken och begär att de skall utföra diverse ”tjänster” utan någon som helst kontakt med övriga gruppmedlemmar. Hästen kan vid dessa tillfällen känna stark oro. Då människan hanterar en enskild häst kan hon i viss mån komma att ersätta flocken. Det är då viktigt att hästen känner sig trygg med sin ryttare eller skötare. Genom ett korrekt handhavande och en god uppfostran vänjer de flesta hästar sig vid att ridas eller bli omskötta

utan att det finns andra hästar i dess omedelbara närhet. Det finns individer som aldrig helt accepterar att bli hanterade utan att ha andra hästar nära intill sig. Dessa hästar kan vid dylika tillfällen känna stor ängslan och därigenom bli en klar riskfaktor. En enskild häst med starkt flockbeteende bör därför endast hanteras av mycket erfarna personer (Rundgren, 2000).

Mina egna erfarenheter har visat att elever som hanterar hästar på egen hand löper en särskild risk i sig. Det är högst väsentligt att pedagogerna på våra hästinriktningar noggrant planerar allt handhavande av hästarna så att eleverna inte blir utsatta för något moment som de inte är mogna för.

Hästen är även ett flyktdjur. Hästen har sedan urminnes tider klarat sin överlevnad genom att fly undan faror. Endast de mest reaktionssnabba har överlevt och därmed kunnat föra sina anlag vidare till kommande generationer. Dessa anlag innebär, i olika sammanhang, många gånger en fara för dem som hanterar hästen. Människan har, genom selektiv avel, haft möjlighet att välja bort individer med alltför utpräglat flyktbeteende. Denna möjlighet har tagits tillvara av uppfödare då utövare av hästsporten vill ha hanterbara hästar, som inte reagerar genom att rusa iväg vid minsta lilla orosmoment (Rundgren, 2000).

Dagens domesticerade hästar har inte längre några egentliga anledningar till att fly. De reagerar och flyr inte heller i samma höga grad som sina förfäder eller vilda släktingar, men eftersom hästen är ett bytesdjur så måste den ständigt vara på sin vakt mot faror och bereda att reagera på dem. Kontentan av det hela blir ändå att när hästar väl blir rädda för någonting så flyr de på precis på samma sätt som de alltid gjort (Maxwell & Bayley, 2002).

Jag kan för egen del inte nog betona att lärarna har ett oerhört stort ansvar för både elever och hästar. Undervisning gällande hästens beteende och säkerhet vid hantering av djuren är angeläget både i skolsalen och vid den praktiska hanteringen.

2.4 Rangordning

Hästens agerande bygger på att det finns en rangordning mellan de olika individerna i flocken. De som står högst i rang vinner stora fördelar. I frilevande flockar kan man studera hästars rangordning vid till exempel vattenhål. Om det inte erbjuds tillräckligt utrymme för att flera i flocken skall kunna dricka samtidigt, får de som står lägst i rang vänta på sin tur. I fångenskap visar sig detta beteende ännu tydligare än i frihet. Hästar i fångenskap har ofta en begränsad yta att röra sig på och de olika individerna kommer därmed tätare inpå varandra (Rundgren, 2000).

Hästarnas rangordningssystem kan även påverka förhållandet mellan häst och människa. Det är av stor vikt att hästen erkänner skötaren eller rytaren som en individ som står högre i rang än den själv. Speciellt unga hästar är benägna att stundtals ”pröva” sin styrka. Om hästen känner att den dominerar över människan kan farliga situationer uppstå. Olycksriskerna ökar då dramatiskt (Ståhlberg, 2000)

Jag har själv vid många tillfällen studerat både mina egna och andras hästar. Vid de tillfällen då en elev exempelvis kan få för sig att gå in i en hage med en godisbit för att fånga sin häst, lever hon farligt. Säg att denne elev har för avsikt att fånga en av de mer ranglåga hästarna. Han går fram med en godisbit och detta uppmärksammas genast av de ranghöga individerna. Om inte eleven har hela sin uppmärksamhet kopplad vid flocken som helhet, kan hon missa livsviktig information om vad som kan komma att ske. De ranghöga kommer med stor sannolikhet, att med sura miner och kroppsspråk i övrigt signalera; undan du ranglåge och det fortare än kvickt! Det är **vi** som skall ha godisbiten. Risken att i en sådan situation bli nersprungen är uppenbar.

Många allvarliga skador uppstår då människan, i likhet med föregående exempel, vistas i hagar med frigående hästar. Jag har själv, vid flera tillfällen, undkommit med blotta förskräckelsen då jag till exempel utfodrat hästar med hö i hagen. De ranghöga försöker nästan alltid att vinna den första högen (eller flera!) genom att jaga iväg den ranglåge. Skulle lunchen av någon anledning vara försenad blir frustrationen över detta i regel hög. Hästar är vanedjur och vid dessa enstaka tillfällen blir det nästan alltid ett ökat tumult vid utfodringstillfället. Det gäller då att se upp så man inte kommer i vägen. En elev kan utan vidare, vid dessa tillfällen, bli både illa sparkad och omkullsprungen.

2.5 Hästhantering

Det är viktigt att ha respekt för hästar. En häst är ett stort och starkt djur som väger fem till sex gånger så mycket som en fullvuxen människa. Den skulle vara livsfarlig att hantera om den inte hade sitt godmodiga temperament. I generationer har människan hanterat hästar efter vissa normer i olika situationer. En del normer är tyvärr bortglömda, andra förstår man inte orsaken till, man bara gör så. Gemensamt för all traditionell hästhantering är att alla moment skall utföras på ett säkert sätt, för både häst och människa. Kärnan i all hästhantering människans förmåga att ”läsa hästar”. För hästmänniskor är just detta den stora utmaningen och stimulansen med sporten. Tillfredställelsen att få hästen att förstå, att själv förstå hästen

och i förväg räkna ut hur den kommer att reagera är för många utövare ett mål i sig. Boken tar upp de flesta hanteringssituationerna inom hästhantering och ger råd och anvisningar om hur man utför dessa på ett säkert sätt (Mellberg, 1998).

Det är enligt min personliga mening av största vikt att eleverna utbildas i korrekt hantering av hästar. Genvägar innebär alltid ökade risker.

2.6 Hästar och klaustrofobi

Alla hästar har en mer eller mindre medfödd klaustrofobi, eller cellskräck som det också kallas. Detta beteende beror på en överlevnadsinstinkt som kan ställa till bekymmer för både människa och häst. Vi utsätter hästen för en mängd situationer som den kan uppfatta som klaustrofobiska. Hästar är fantastiska och otroligt anpassningsbara djur och trots att det strider mot deras natur går de med på att bo i stall, bindas upp i gång eller spilta och att lastas och åka i hästtransporter. Vid vissa tillfällen då väl fobin kommer till uttryck, reagerar dock hästen för det mesta med all kraft (Johnson, Haglund & Owenede, 2002).

Jag har personligen vid många tillfällen sett hästar som i sin rädsla blivit självdestruktiva och därmed även farliga för sin omgivning. Jag kan inte nog påpeka hur viktigt det är förbereda eleven och utbilda inför dessa situationer. Skolan har ett stort ansvar gentemot sina elever, både i fråga om tillhandahållande av rätt hästmateriel och skickliga pedagoger.

Klaustrofobi kan också påverka hästens beteende. Många människor har funnit att hästen glatt gått in i transporten eller lastbilen för att sedan bli som galen när luckan stängts. I själva verket är denna reaktion rent instinktiv. Hästen är anpassad till att leva på öppna vidder. När den blir uppbunden eller instängd i en transport kan dess naturliga instinkter ta överhand. De reagerar då genom att kasta sig, hoppa, stegra eller rusa i väg, den vill ta sig ur den onaturliga situationen så fort som möjligt. Ofta beror dessa problem på felaktiga hanteringssituationer som hästen kan ha varit utsatta för vid tidigare tillfällen. Hästen känner sig då otrygg och rädd. Bristande förståelse om hästens beteende kan få ödesdiga konsekvenser (Bayley & Maxwell, 2002).

2.7 Säkerhet

Svenska Ridsportförbundet har i samarbete med försäkringsbolaget Agria gett ut en video som kallas *I säkraste laget*. Denna video, som kompletteras av en lärarhandledning, tar upp

det mesta som rör säkerhet inom hästhantering. Jag använder ofta själv detta material inom min undervisning. Här finner man vägledning gällande val av rätt utrustning, attityd till hästen, klädsel, regler vid lastning och longering (hästen motioneras i lina runt en linförare som står i mitten) samt vid ridning i naturen. Alla moment bygger på filmens inledning om att hästen är ett flock- och flyktdjur, att hästen lever i en inbördes rangordning samt att den i vissa situationer kan reagera med klaustrofobi. Skriften och filmens huvudsakliga budskap går ut på vikten av att känna till hästens beteende för därigenom kunna hantera dem på ett säkert sätt, (Adler, 1997).

2.8 Kopplingar till skolan

2.8.1 Läroplanerna

Lpf 94 har många punkter som stämmer väl överens med utbildning inom hästhantering.

- Huvuduppgiften för de frivilliga gymnasieformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper
- Utbildningen skall främja elevens utveckling till ansvarskännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet

- Genom studierna skall eleven skaffa sig en grund för ett livslångt lärande

- Undervisningen skall ge ett historiskt perspektiv, som bl.a. låter eleverna utveckla beredskapen inför framtiden, förståelsen för kunskapens relativitet och förmågan till dynamiskt tänkande

Hästsporten skapar enligt min mening ansvarskännande elever. Man får lära sig att bry sig om och ta ansvar för ett djur och dess omgivning. Enligt urgamla traditioner skall människan sätta hästens välbefinnande i främsta rummet.

2.8.2 Mål och betygsriterier, Skolverket

Mål- och betygsriterier för kurserna Häst- och stallkötsel, DJR1210 och Ridning, RID1203, finns på Skolverkets hemsida. I dessa kan man inom området säkerhet, finna flera gemensamma nämnare, som överensstämmer väl med allmänna uppfattningar om säkerhet vid hantering av hästar. Dessa mål medför pedagogiska konsekvenser i den meningen att lärarna noggrant måste ta ställning till upplägget i kurserna. Säkerheten inom både den teoretiska och praktiska delen av undervisningen måste ligga på topp. Om jag som lärare missar någon del kan detta få ödesdigra följder för eleverna.

I målen för kursen Häst- och stallkötsel finns angivet att eleven efter avslutad kurs skall ha kunskap om hästens grundläggande behov och instinkter samt förstå hästars beteenden i skilda situationer. Vidare skall eleven kunna förebygga risker i arbetet samt kunna tillämpa för området aktuella säkerhetsföreskrifter. I enlighet med betygsriterierna skall eleven på G nivå i denna kurs använda personlig skyddsutrustning samt arbeta på ett säkert sätt. På VG nivå skall eleven kunna diskutera hästens dagliga skötsel med hänsyn till säkerhetsmässiga aspekter. Till sist skall eleven på MVG-nivå kunna sköta hästar och stall på ett ansvarsfullt sätt, bedöma och hantera uppkomna situationer lugnt och säkert samt motivera sitt handlande.

I målen för kursen RID1203 kan man läsa att kursen skall ge fördjupade kunskaper i ridning och handhavande av hästar. Kursen skall dessutom ge kunskaper om hur man arbetar på ett riktigt sätt med utgångspunkt i säkerhet. I enlighet med betygsriterierna för denna kurs skall eleven på G- nivå kunna rida skolade hästar i alla gångarter under kontrollerade former, använda personlig skyddsutrustning samt arbeta på ett säkert sätt. På VG-nivå skall eleven dessutom visa gott omdöme och handlag. På MVG-nivå skall eleven kunna hantera hästar på ett ansvarsfullt, lugnt och säkert sätt, göra egna bedömningar och dessutom motivera sitt handlande.

Man kan med ledning av ovanstående text se att Skolverket har insett vikten av att eleverna lär sig handskas med hästar på ett korrekt och säkert sätt. Säkerhet vid hästhantering omfattar här olika områden från klädsel, tillämpning av säkerhetsföreskrifter till förståelse och hantering av hästar.

2.8.3 Arbetsmiljön i skolan

I våra Svenska skolor finns det cirka 235 000 anställda och 1,4 miljoner elever. Både elever och lärare omfattas av något som kallas arbetsmiljölagen. Denna lag reglerar allt från relationer mellan individer till psykologiska, tekniska, fysikaliska och ergonomiska faktorer som har betydelse för arbetsmiljön. Alla skolor är skyldiga att driva ett systematiskt arbetsmiljöarbete. Med detta menas att arbetsgivaren skall undersöka, genomföra och följa upp verksamheten på ett sådant sätt att olycksfall förebyggs och att en tillfredställande arbetsmiljö uppnås. På skolorna skall det dessutom finnas en arbetsmiljöpolicy som beskriver hur arbetsförhållandena skall vara för att ohälsa och olycksfall i arbetet skall förebyggas. Särskilda riskbedömningar skall upprättas, dessa skall dokumenteras skriftligt och leda till förebyggande åtgärder. Reglerna om att anmäla arbetsskador gäller under de delar i utbildningen då eleven utför arbete som kan liknas med vanligt förvärvsarbete. Elever från och med årskurs 7 har rätt att välja skyddsombud. Dessa skall av skolledningen bjudas in i arbetsmiljöarbetet och omfattas i stort sett av samma villkor som personalens ombud (Arbetsmiljölagen, 2007).

3 Metod

När man genomför en undersökning är det viktigt att vara medveten om val av metod. Detta val är avgörande för det erhållna resultatet. Det är även bra att känna till den valda metodens starka och svaga sidor. Genom att välja rätt metod kan forskaren minimera de problem som kan uppstå under arbetets gång.

3.1 Allmänt om undersökningsmetoder

Mitt syfte var att fästa uppmärksamhet på kritiska situationer vid hästhantering på våra gymnasieskolor. För att nå fram till detta var jag tvungen att ta reda på eller mäta hur många elever som uppfattade att de råkat ut för något olyckstillbud, hur pass allvarliga personskador som uppstod samt hur elever och lärare uppfattade olika riskbenägna situationer. Eftersom min avsikt var att mäta någonting valde jag den kvantitativa modellen.

Kvantitativt inriktade forskare samlar in fakta och studerar relationer mellan olika uppsättningar av fakta. De mäter något som kan ge kvantifierbara och om möjligt även generaliserbara slutsatser. Statistiska analyser är en form av kvantitativ metod. En kvantitativ undersökning förutsätter att de egenskaper man undersöker är mätbara. En kvantitativ undersökning undersöker ”hur mycket” eller ”hur många”.

När vetenskapsmannen samlat in fakta skall denna analyseras. Man börjar med en beskrivning och uträkning av värden av det insamlade materialet. Med utgångspunkt av det insamlade materialet kan man beräkna om det finns goda skäl att tro att hypotesen man testat är sann (Bell, 2000).

3.2 Metodval

3.2.1 Enkäter

Jag valde att utforma en enkät för att få fram ett underlag inför min undersökning. Frågorna formulerades på så vis att de flesta svarsalternativen var fasta (bilaga 1).

Om man avser att utföra en kvantitativ studie för att komma fram till svaren på en frågeställning är det lämpligast att välja fasta svarsalternativ (Patel & Davidson, 2003).

De frågor som innehöll ett öppet svarsalternativ (nr 8, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39 samt 43) var konstruerade på detta vis för att undersökningen inte skulle gå miste om viktig information. Med dessa frågor ville jag undersöka elevernas uppfattning om **vad** som hände vid det aktuella olyckstillfället om orsaken inte stämde in på något av de fasta alternativen.

Nackdelen med öppna frågor i en enkätundersökning är att det innebär ett merarbete eftersom svaren måste analyseras och kvantifieras, det vill säga att man måste själv bedöma svarens placering på en skala (Hartman, 2004).

Det finns en rad för- och nackdelar med enkäter. En av fördelarna är att kostnaderna är relativt små. En annan fördel är att tidsåtgången för en datainsamling är normalt avklarad inom 1,5-2 månader (Ejlertsson, 2005).

Mina egna kostnader bestod i papper, kopiering samt visst porto. Nu valde jag att besöka respektive skola och tog mig dit med egen personbil. Kostnaderna för drivmedel måste därmed läggas till. För mig blev tidsåtgången ännu kortare än 1,5-2 månader då jag samlade in enkäterna direkt efter att de blivit besvarade och tog dem med mig hem igen. Det var endast ett fåtal enkäter som fick sändas till mig i efterhand. Detta beroende på att vissa elever inte fanns närvarande vid undersökningstillfället. Samtliga lärare var dock mycket tillmötesgående och såg till att resterande material skickades tillbaka till mig både snabbt och lätt. Jag behövde aldrig ringa och påminna.

En annan fördel som nämns av Ejlertsson är att en enkätundersökning kan genomföras inom ett stort geografiskt område. Detta kan ske utan att kostnaderna ökar, åtminstone om det sker inom landet. En undersökning via Internet har globala möjligheter.

Ytterligare fördelar är att den som besvarar enkäten i regel kan göra detta i lugn och ro. Tid finns till funderingar och överväganden av de olika svarsalternativen. Om utformningen av frågor och svarsalternativ dessutom är väl utformade bidrar detta enligt Ejlertsson till att resultaten blir relativt lättolkade.

De negativa sidorna med en enkätundersökning kan enligt Ejlertsson vara ett negativt bortfall. Han menar dessutom att detta bortfall i de flesta fall både blir externt och internt. Jag hade i min undersökning ett bortfall som var lägre än 5 procent. Det interna bortfallet var obefintligt, samtliga elever och lärare besvarade alla frågor.

Ejlertsson betonar även respondentens begränsade möjligheter att ställa kompletterande frågor om man sänder enkäten per post. Han menar då att svar som grundar sig på missuppfattningar inte kan korrigeras. I mitt fall eliminerades denna nackdel i och med att jag fanns på plats. Jag lämnade även mitt telefonnummer i följebrevet så att de respondenter som inte fanns närvarande vid mitt besök skulle ha möjlighet att kontakta mig om tveksamheter

uppstod. Ejlertsson nämner även en annan negativ effekt av enkätundersökningar och det är att identiteter inte kan styrkas med fullständig säkerhet. Detta faktum skulle jag vilja placera både på plus- och minussidan. Man kan välja hur en undersökning skall utföras. Ejlertsson har endast tagit upp denna punkt på minussidan. Författaren framhåller vidare på minussidan att möjligheterna till komplicerade frågor samt följdfrågor som skulle kunna innebära en fördjupning är begränsade. Enkätens öppna frågor ger endast delvis möjlighet till fördjupning.

Jag håller med om att detta är en brist gällande enkätundersökningar. Det krävs ytterligare en fördjupning, i alla fall gällande mitt arbete, för att komma i närheten av en fördjupning värd namnet. Å andra sidan så är det förmodligen inte alla undersökningar som har detta ändamål. Till sist nämns att personer som har svårt att läsa eller uttrycka sig i skrift eller problem med att fylla i olika formulär lätt hamnar i gruppen för bortfall.

De olika situationerna i denna undersökning begränsades till att gälla: skötsel av uppbunden häst, hantering av häst i box eller spilta, olyckor i samband med på- och avlastning i transport, in- och utsläpp i hage, vistelse bland frigående hästar, longering, häst vid hand, ridning i ridhus samt ridning i terräng.

3.2.2 Intervjuer

Jag genomförde även telefonintervjuer med elevernas undervisande lärare i hästkunskap på respektive skola (bilaga 2). Intervjuerna var konstruerade på så vis att de olika svarsalternativen var helt öppna. Eftersom de medverkande skolorna var tre till antalet begränsade jag intervjuerna till samma antal lärare.

Det kan vara praktiskt att använda en bandspelare vid en intervju. Vissa personer kan dock bli hämmade av detta förfaringssätt. Om en person nekar till att medverka vid en bandinspelning måste naturligtvis detta respekteras. Även förande av anteckningar under intervjuens gång kan verka hämmande. Man bör därför ha sett ut en plats där man som intervjuare i efterhand kan sitta i lugn och ro och föra minnesanteckningar (Ejvegård, 2003).

Jag genomförde för egen del intervjuerna per telefon. Jag använde penna och papper för att dokumentera lärarnas svar. Detta fungerade väl och på så vis kommer man bort från dylik negativ inverkan. Minnesanteckningar är enligt min mening väldigt viktiga. Minnet sviker snabbt och inom en timme har man enligt Ejvegård börjat tappa relevant information.

Det är som Ejvegård påpekar viktigt att inte komma till intervjun i sista minuten och därmed vara jäktad och nervös. Han menar vidare att risken finns att utfrågaren fritt börjar

följa de trådar som intresserar honom själv och därmed styr och påverkar den intervjuade på ett otillbörligt sätt. För att undvika detta måste forskaren verkligen tänka igenom syftet med intervjun och dessutom i möjligaste mån hålla detta i åtanke. Forskaren måste eftersträva en neutral och objektiv attityd. Man bör absolut inte kommentera den intervjuades svar eller fälla negativa eller positiva kommentarer. Det är dock enligt Ejvegård väsentligt att inte intervjuaren i sin neutralitet framstår som kylig eller avståndstagande. Forskaren skall uppträda både välvilligt och uppmuntrande mot respondenten.

En fördel gällande mina intervjuer med lärarna är att vi arbetar inom samma område och att vi hade träffats tidigare då jag besökte de olika skolorna. Jag hade på detta vis upprättat en form av personlig relation som underlättade vår dialog. De visste vem jag var och vi pratade genom vårt gemensamma hästintresse "samma språk".

En annan aspekt är att det är viktigt att ställa exakt samma frågor och i samma ordning till dem som deltar i undersökningen. Om man skulle frångår detta kan frågorna tolkas på olika sätt. Även om det bara innebär en nyansskillnad kan det innebära att intervjupersonerna egentligen får olika frågor (Hartman, 2004).

Jag ställde exakt samma frågor och i samma ordning när jag genomförde mina intervjuer. På detta sätt kom jag att utesluta ovanstående problem. Däremot drog diskussionerna kring de olika frågorna åt lite olika håll. Eftersom det var en öppen intervju finns det utrymme för detta. Människor har olika erfarenheter och vad som gäller för en lärares erfarenheter behöver inte vara samma för en annan.

3.2.3 Statistik från Socialstyrelsen

Eftersom forskning i stort sett saknas inom det område jag valde att studera ansåg jag det viktigt att ta fram det mätbara material som verkligen fanns att tillgå. Jag sökte en mätskala som skulle kunna jämföras med resultatet av min egen undersökning (Hartman, 2004).

Socialstyrelsen har genomfört en undersökning gällande olycksfallsstatistik som går under arbetsnamnet EHLASS (European Home and Leisure Accident Surveillance System). Denna undersökning var ett europeiskt projekt som pågick under åren 1998-2002. Frida Lundgren, Epidemilogiskt centrum på Socialstyrelsen har bidragit till min undersökning genom att handplocka statistik gällande olycksfall som uppkommit i samband med hästsport eller hästhantering. Denna statistik som berörde sex procent av Sveriges befolkning bearbetade jag och kunde på så sätt jämföra resultatet med min egen undersökning. Jag vill kalla detta val ett

ändamålsenligt urval. Det viktiga med ändamålsenliga urval är att man kan visa att urvalet är sådant att man får bättre stöd (Hartman, 2004).

3.3 Urval

Jag valde att genomföra en enkätundersökning bland elever på hästinriktade gymnasieskolor i Sverige. Vid enkätundersökningar används ofta en metod som innebär att forskaren gör en urvalsundersökning genom att dra ett stickprov från populationen (Eljertsson, 2005).

Författaren menar att om detta görs på ett riktigt sätt, kommer stickprovet att bli en avbild i miniatyr på populationen. Jag vill därför påstå och hoppas på att de eleverna (och deras erfarenheter) som jag valt ut för min undersökning, skall anses som representativa för övriga elever i landet.

Jag hade från början planerat att genomföra min undersökning bland elever och lärare på fyra hästinriktade gymnasieskolor i Skåne. Det blev till sist endast tre skolor som medverkade. Undersökningen i fråga ägde rum 8-15 maj 2006. Följande skolor med sammanlagt 48 elever har deltagit i undersökningen: Flyinge hippologigymnasium, Bollerups Lantbruksinstitut Naturbruksgymnasium samt Naturbruksgymnasiet Östra Ljungby. Dessa skolor låg för mig inom ett relativt lättillgängligt geografiskt område. Eftersom jag bestämt mig för att personligen besöka skolorna var detta viktigt. Fördelen med att välja dessa skolor var att tidsåtgången blev ringa jämfört med om jag skulle välja en skola som låg i ett annat län.

De utvalda eleverna gick i årskurs tre. Dessa elever hade under sina tre år på skolan samlat på sig en relativt bred erfarenhet inom olika situationer där risker lätt uppstår. Efter att ha valt ut de aktuella utbildningarna tog jag kontakt via telefon med varje skolas rektor. Jag beskrev mitt ärende och frågade om de var intresserade av att delta. Samtliga skolor var positivt inställda. Tre av skolornas rektorer eller lärare bokade genast in tid för mitt besök. Den fjärde skolan ville att jag skulle skicka enkäterna per post. Tidsbristen före sommarlovet gjorde att något besök inte hanns med. Av något beklagligt skäl fick jag aldrig tillbaka enkäterna från denna skola, detta trots att rektorn ville mena att han sänt iväg dem till mig innan sommarlovet började. Jag har undersökt om de på något vis skulle ha kunnat hamna på någon undangömd plats på min egen skola. Så verkar dock inte vara fallet.

Eleverna som läste hästämnen vid denna skola var fem till antalet. Då de var relativt få, anser jag inte att de hade kunnat påverka utgången av undersökningen på något väsentligt vis.

På grund av denna utveckling blev det endast tre av de från början fyra skolorna som deltog i undersökningen.

Det föll sig naturligt, att till min intervju välja ut de lärare som undervisade eleverna på de utvalda utbildningarna. På samtliga skolor fanns det fler än en hästlärare. Jag frågade vem av dem som skulle kunna tänka sig att delta i en intervju och i samtliga fall föll det sig så att den läraren med längst erfarenhet ställde upp.

3.3.1 Bortfall

Ett stort bortfall kan ge skeva resultat. Därför bör man anstränga sig för att detta skall bli så lågt som möjligt. Om bortfallet är lägre än tio procent påverkar det dock inte resultatet av undersökningen i någon högre grad (Bell, 2000).

Det externa bortfallet i min undersökning bestod i att totalt 5 elever av olika skäl, såsom sjukdom, inte var tillgängliga vid tidpunkten då enkäten skulle fyllas i. Det relativt låga bortfallet på 9,4 % antas därför inte ha någon större inverkan på undersökningen. Det interna bortfallet var obefintligt, samtliga frågor i enkäten besvarades av eleverna.

3.4 Procedur

Jag bestämde mig för att utforma en enkät som innehöll frågor kring de mest riskbenägna situationerna inom hästhantering på våra gymnasieskolor (bilaga 1).

Med ledning av min egen erfarenhet inom ämnet, kopplat till min erfarenhet av undervisning av elever inom skolan, kunde jag sammanställa, enligt mitt tycke, väl lämpade frågor.

Det finns en hel del att tänka på när det gäller förberedelser av en undersökning. Man skall ta kontakter, få tillstånd och medgivanden, ge information till de medverkande och återkoppling till resultatet (Patel & Davidson, 2003).

Man förknippar ofta enkäter med formulär som skickas ut per post. Det finns dock även en form som kallas ”enkät under ledning”. I dessa fall tar man med sig formulären och besöker de personerna som skall besvara dem så att man eventuellt kan hjälpa till och förtydliga i vissa avseenden (Patel & Davidson, 2003). Jag beslutade mig för att följa denna modell. När enkäten var färdigställd tog jag kontakt med rektorerna på respektive skola. Jag besökte personligen eleverna på de olika skolorna och kunde därmed lämna svar på en del frågor som uppstod.

Tider bokades in för mina besök och jag tog mig under maj 2006 dit via egen bil. På samtliga skolor möttes jag av lärare och elever. Jag förklarade mitt ärende inför klassen och bad eleverna fylla i enkäten. Jag var även tydlig med att tala om att det var en frivillig undersökning och att deltagarna skulle bli anonyma. Jag avslutade mitt besök med att upplysa lärare och elever om att när undersökningen är genomförd kommer skolan att få ta del av rapporten. Denna rapport kan sedan användas som ett komplement till undervisningen inom säker hästhantering.

Jag försökte att utforma enkäten så att den skulle bli så lättöverskådlig som möjligt. Det är viktigt för helhetsintrycket av enkätformuläret att frågor och svarsalternativ skrivs på ett enhetligt sätt. Jag skrev även ett följebrev. Ett följebrev skall bland annat förklara syftet med undersökningen, varför den aktuella personen valts ut, frivilligheten för deltagande samt vad undersökningen skall användas till (Eljertsson, 2005). De elever som av olika skäl inte var närvarande vid mitt besök hade förhoppningsvis nytta av följebrevet. Tack vare detta fick de en förklaring av undersökningen ur olika aspekter trots att inte jag var där och kunde förklara mitt ärende.

Eftersom jag personligen besökte varje skola fick jag de flesta enkäterna med mig hem direkt. Detta tror jag var en stor fördel och jag tror även att det begränsade bortfallet.

En del elever var av olika skäl inte närvarande vid undersökningstillfället. Frankerade och till mig adresserade kuvert samt enkäter i tillräcklig omfattning lämnades därför kvar till undervisande lärare. Denne ombesörjde att de elever som inte fanns på skolan vid mitt besök fyllde i enkäten och sände därefter tillbaka dessa till mig. Jag behövde aldrig skicka någon påminnelse. Enligt Ejlertsson är annars två påminnelser att betrakta som tämligen optimalt. Han menar vidare att om man skulle skicka fler än två påminnelser kan detta ifrågasättas ut etisk synvinkel.

Jag ville undersöka vilka erfarenheter eleverna hade av olyckor vid ridning och vid övrig hantering av hästar. Jag ville även veta om eleverna upplevde att deras erfarenheter togs till vara och fick en praktisk betydelse inom undervisningen på skolorna. Jag ville även ta reda på elevernas uppfattningar huruvida säkerhetsutrustning användes. Jag valde att, genom personliga erfarenheter, metodiskt välja ut olika hanteringssituationer för att kunna kartlägga elevernas uppfattningar om var de största riskerna fanns samt vilken grad av skada som uppstod vid varje tillfälle.

Jag genomförde även intervjuer med elevernas lärare (bilaga 2). Man förknippar oftast intervjuer med att intervjuaren träffar intervjupersonen och genomför intervjun, men intervjuer kan även genomföras via ett telefonsamtal (Patel & Davidson, 2003). Jag bestämde

mig för att genomföra dessa intervjuer per telefon och de ägde rum under augusti månad 2006. Jag ville ta reda på om lärarnas uppfattningar stämde överens med elevernas erfarenheter av olyckor och användandet av säkerhetsutrustning ute på skolorna samt hur de upplever sin situation när det uppstår ett olyckstillbud. Svaren från dessa intervjuer kommer till viss del att jämföras med elevernas enkätsvar och därefter sammanfattas i diskussionen.

3.5 Databearbetning

När mätvärdena fortfarande är osorterade och obearbetade kallas de för rådata. För att gå vidare och bearbeta ett råmaterial, kan man samla och ordna dessa data i en frekvenstabell (Patel & Davidson, 2003).

När det gäller Socialstyrelsens undersökning bearbetades det insamlade materialet i SAS (Statistical Analysis System Institute, 1998). Med hjälp av denna programvara kunde jag framställa lättöverskådliga modeller som gick att jämföra med resultatet med min egen undersökning. En oskriven regel säger att tabeller och diagram skall vara så tydliga att man inte skall behöva läsa den omgivande texten i en rapport för att förstå innebörden (Ejlertsson, 2005).

Detta försökte jag ha i åtanke vid utformningen av rapporten. Jag började med att ta reda på hur stor andel ur Sveriges befolkning som är mellan 15-24 år. Det visade sig vara 1 125 648 personer. Denna siffra fick jag från Statistiska Centralbyrån.

Jag tog även reda på hur många ur denna åldersgrupp som är aktiva inom ridsporten. på Svenska Ridsportförbundet uppgav att de har 190 000 registrerade medlemmar inom förbundet. Av dessa är 32 % mellan 15-25 år (Amnestål, 2006)

Att ta reda på antalet personer som utövar ridning inom denna ålderskategori syntes vara relevant då även eleverna på de olika skolorna tillhörde denna åldersgrupp. Dessa siffror ställde jag mot hur många allvarliga och mycket allvarliga skador som var med i Socialstyrelsens statistik över olycksfall. Som jag tidigare nämnt så motsvarar denna statistik endast cirka sex procent av Sveriges befolkning. Det finns dock ingen anledning att anta att denna siffra skulle skilja sig från landet i övrigt (Lundgren, 2006).

Efter genomförd granskning av enkätunderlaget gick jag vidare i min undersökning genom att räkna ut och sammanställa de olika svaren från enkäterna. När detta var klart bearbetades materialet (SAS, 1998). Resultatet redovisades i ett antal tabeller och diagram.

Genom att kvantifiera data blir det möjligt att genomföra statistiska analyser via datorn. Detta gör att tabeller och figurer kan beskriva resultaten på ett överskådligt sätt (Ejvegård, 2003). Enkäten var utformad så att de flesta frågorna hade fasta svarsalternativ. Jag hade för säkerhets skull lämnat ett öppet alternativ på nio av frågorna. Dessa frågor gällde på vilket sätt eleven hade råkat ut för sin skada. Motivet till detta var att få reda på skadeorsaken även om denna inte passade in på något av de fasta svarsalternativ jag angett. I annat fall hade undersökningen gått miste om viktig information.

Resultatet av undersökningen jämfördes till viss del med statistik från Socialstyrelsen. Genom att analyserna elevernas uppfattningar av de olika graderna av skador kunde jag få fram ett jämförbart material. Jag granskade elevernas svar och sorterade ut de olycksfall som kunde räknas som allvarliga eller mycket allvarliga. Jag försökte på så vis skapa samma gradering av skada både gällande elevernas uppfattningar i min enkät som i Socialstyrelsens undersökning. Med lindrig skada menas att patienten kunde åka hem igen efter utförd behandling. Med allvarlig skada menas besök på sjukhus och behandling, till exempel benbrott och medvetlöshet och med mycket allvarlig skada menas sjukhusvistelse och bestående men. På detta sätt fick jag fram jämförbara data som kunde sammanställas och därefter gick att utforma till en lättöverskådlig modell.

Telefonintervjuerna avslutades med renskrivning av lärarnas svar, direkt efter samtalen. Detta är viktigt då information annars lätt kan förvanskas genom glömska. Med intervjuerna i färskt minne begränsade jag bortfallet.

3.6 Tillförlitlighet

Tillförlitlighet eller reliabilitet betyder noggrannhet vid mätning. På samma sätt som en tumstock är ett instrument för att mäta ett föremåls längd, är enkäter ett instrument för att mäta uppfattningar och beteenden. Om mätinstrumentet har hög noggrannhet får man samma resultat vid upprepade mätningar (Johansson & Svedner, 2004).

Den kritik som skulle kunna framföras mot undersökningen är att den omfattar endast tre gymnasieskolor. Jag anser dock att de i undersökningen deltagande 48 eleverna är en representativ målgrupp för min undersökning. Som stöd för detta kan jag nämna att om man tar ett stickprov från populationen och detta görs på ett riktigt sätt, kommer det att bli en avbild i miniatyr (Eljertsson, 2005). Jag vill därför påstå och hoppas på att de eleverna (och deras erfarenheter) jag valt ut för min undersökning, skall vara en representativ målgrupp.

En annan kritik som kan framföras är att Socialstyrelsens undersökning endast omfattar sex procent av Sveriges befolkning. Enligt Epidemiologiskt Centrum på Socialstyrelsen finns det dock ingen anledning att anta att denna skulle skilja sig från landet i övrigt (Lundgren, 2006).

Det är svårt att utvärdera om någon särskild typ av häst varit mer frekvent förekommande än andra i de olika olycksituationerna, detta då man inte vet i vilken omfattning eleverna rider de olika typerna. Detta känns på sätt och vis inte som den väsentligaste frågan då det är ridning på varierat hästmateriel under tre års tid vid skolan som skall undersökas. Eleverna hanterar i regel hästarna på samma sätt som de gör, oavsett typ.

Den kritiska reflektionen visar vidare att enkäten saknar två frågor. Dessa är om eleverna praktiserat på- och avlastning av häst i transport samt om de i någon mån vistats med frigående hästar i rast- eller beteshage. Undersökningen visar att ingen skada har förekommit i samband med dessa övningar. Detta kan tyckas märkligt då just dessa två räknas till de farligaste hanteringssituationerna. En elev har angivit i sitt enkätsvar att de inte lastat några hästar under något lektionspass på skolan. Detta syntes mig mycket märkligt då denna punkt är en av måluppfyllelseerna i kursen Häst- och stallkötsel, DJR1210.

3.7 Etiska aspekter

I samband med att jag presenterade min undersökning för elever och lärare betonade jag att det var frivilligt att delta. Detta finns även angivet i följebrevet som är kopplat till varje enkät. Vidare informerade jag deltagarna att deras svar kommer att vara anonyma och på intet sätt kunna kopplas till dem som person.

I Sverige finns sedan den 1/1 2004 en etiklag vilken reglerar etiska frågeställningar gällande forskning som är knuten till människor (Vetenskapsrådet 2007). Om man avser att genomföra en undersökning bör speciellt fyra etiska krav beaktas. Dessa krav preciseras i Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Informationskravet innebär att deltagande personer ordentligt skall informeras om undersökningen, dess syfte och att det är frivilligt att delta. Samtyckeskravet innebär att deltagare i en undersökning har rätt att bestämma om de vill medverka eller ej. Deltagare får ej utsättas för påtryckningar. För personer under 15 år skall vårdnadshavares samtycke inhämtas. Konfidentialitetskravet innebär att enskilda individer inte skall kunna identifieras av utomstående. Kravet innebär även att personuppgifter skall förvaras på ett sådant sätt att de inte är tillgängliga för obehöriga. Till

sist finns nyttjandekravet vilket innebär att materialet inte får användas på annat sätt än vad enkäten avser och inte i något annat sammanhang.

En intervju eller enkät bör utöver ovanstående inte innehålla frågor som kan vara närgångna, påträngande eller känsliga. Varje enkät bör dessutom genomgå en etisk granskning innan den lämnas ut (Ejlertsson, 2005).

Innan jag presenterade min enkät för deltagarna lät jag min handledare granska densamma. Efter godkännande kunde jag gå vidare och genomföra min undersökning.

4 Resultat

Många gymnasieskolor med hästinriktning erbjuder ett flertal kurser där det ingår hästhantering. De olika kurserna omfattar olika moment, från hantering av hästen på marken till ridning. Inom ridsporten inträffar det årligen en rad svåra olyckor. Våra gymnasieskolor är inte undantagna detta dilemma.

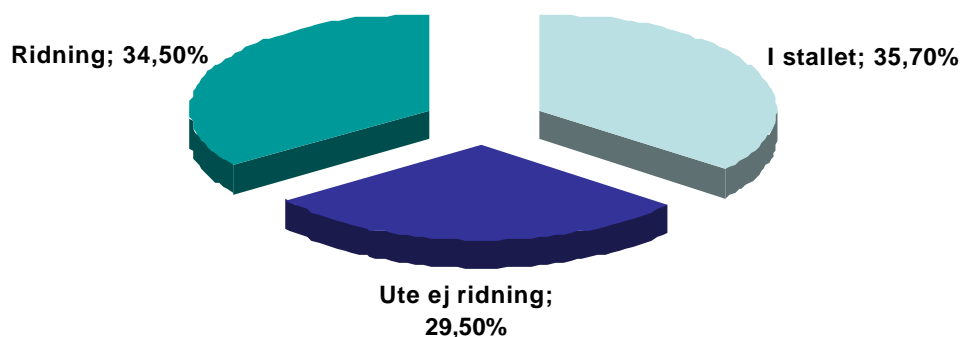
Syftet med denna undersökning var att fästa uppmärksamhet på kritiska situationer vid hästhantering på våra gymnasieskolor. Detta kan i sin tur bidra till att minska olycksriskerna och därigenom öka säkerheten.

Jag ville undersöka elevernas uppfattning om **vid vilka moment** de flesta olyckorna sker vid hästhantering, **hur** de sker samt hur pass allvarliga personskador som uppstår. Jag ville även klargöra om de i undersökningen deltagande 48 eleverna upplever att deras erfarenheter gällande olycksfall kommer till praktisk användning genom diskussion av statistik eller rapportering på våra gymnasieskolor?

Jag ville även ta reda på hur lärarna uppfattade sin undervisningssituation inom säker hästhantering och om de hade samma syn på riskerna som eleverna?

Vidare ville jag ta reda på om en viss typ av häst var mer frekvent förekommande än andra i de olika olyckssituationerna.

Min första frågeställning gällde elevernas uppfattning om vid vilka moment inom hästhantering som medförde flest olyckor. Enligt svaren från enkätundersökningen visade det sig att olyckstillbudet på skolorna var relativt jämt fördelade mellan ridning, hantering i stallet och hantering i andra situationer (figur1).

Figur1. Skadefördelningen mellan de olika hanteringssituationerna

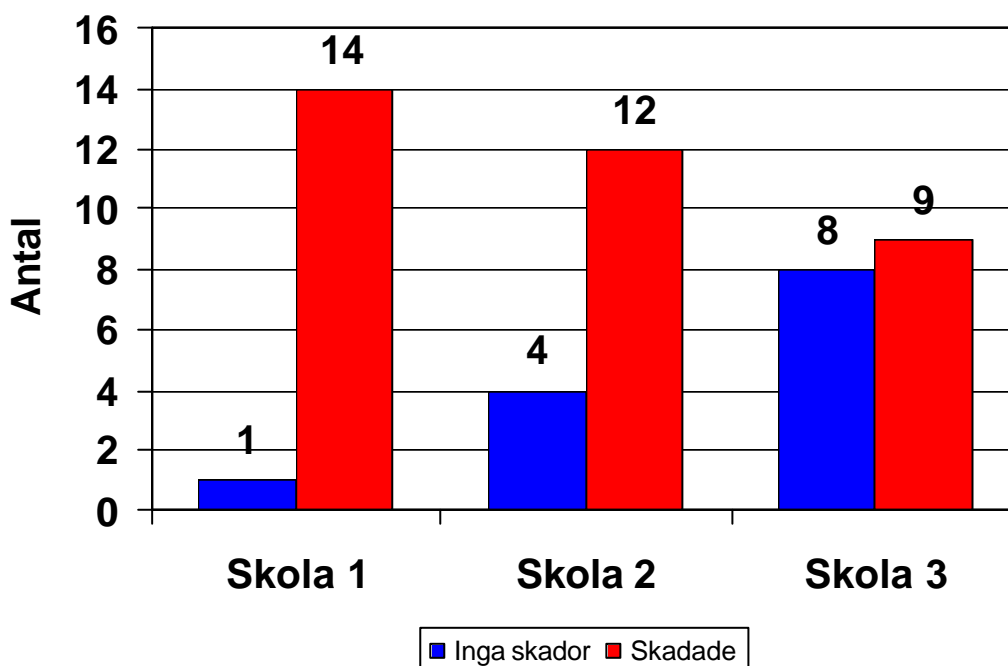
4.1 Jämförande statistik mellan skolorna

Genom bearbetning av enkätaterialet kom det även fram intressant statistik gällande skadefördelningen **mellan** de olika skolorna. Det visade sig att skadefrekvensen skilde sig på ett markant sätt (figur 2).

Skola nummer ett hade totalt femton elever som deltog i undersökningen. Av dessa uppgav fjorton elever att de skadat sig vid något tillfälle medan endast en menade att hon var helt skadefri.

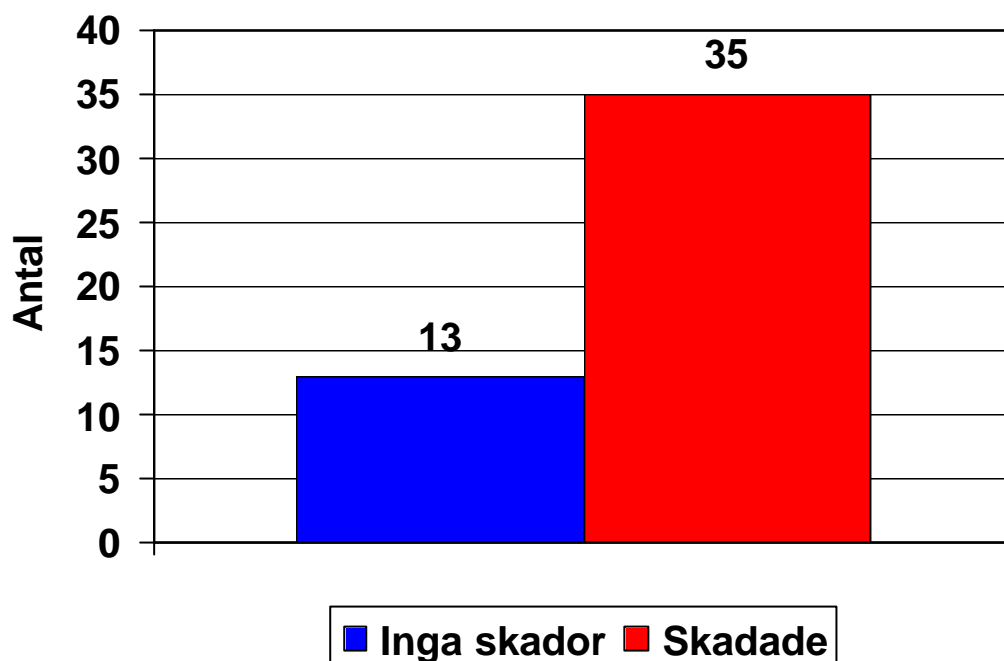
Skola nummer två hade totalt sexton elever som deltog i undersökningen. Av dessa uppgav tolv elever att de skadat sig vid något tillfälle medan fyra menade att de var helt skadefria.

Skola nummer tre hade totalt sjutton elever som deltog i undersökningen. Av dessa uppgav nio elever att de skadat sig vid något tillfälle medan åtta menade att de var helt skadefria.

Figur 2. Skadefördelningen mellan de olika skolorna

Om man jämför skadefrekvensen mellan skadade och ickeskadade elever totalt sätt så visade det sig att av de 48 tillfrågade eleverna så uppgav trettiofem elever att de skadat sig vid ett eller flera tillfällen (figur 3)

Figur 3. Total skadefrekvens gällande elever

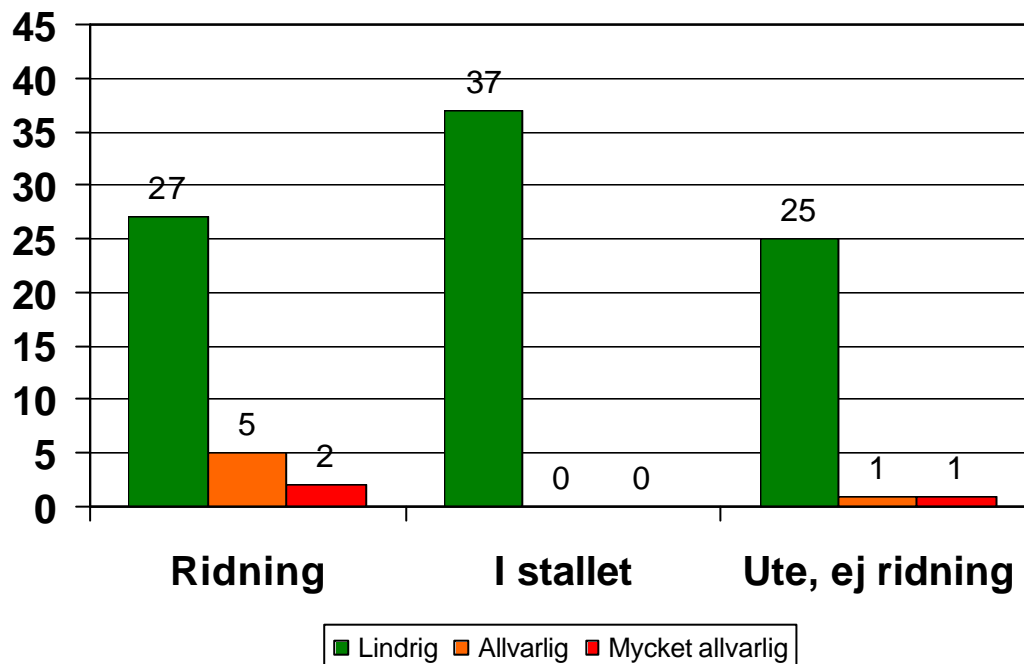
4.2 Olycksrisker vid ridning

4.2.1 Ridning på ridbana eller i ridhus

Vid ridning i ridhus eller på ridbana uppgav totalt 25 av 48 elever att de skadat sig vid något tillfälle. Av dessa hade 20 elever skadat sig lindrigt, 3 allvarligt och 2 mycket allvarligt (figur 2). Samtliga ryttare hade på något vis ramlat av sin häst. En elev hade dessutom fastnat i stigbygeln, en hade i samband med fallet blivit sparkad av en annan häst och 3 hade gått omkull (tabell 3). Hästarna som var inblandade vid de olika tillfällena utgjordes av 2 unghästar, 15 ston över 4 år, 13 valacker över 4 år samt en oidentifierad individ.

4.2.2 Ridning i terräng

Vid ridning i terräng uppgav 9 av 48 elever att de vid något tillfälle råkat ut för någon incident. Av dessa menade 7 elever att de skadat sig lindrigt och 2 allvarligt (figur 4). Det förekom inga omkullridningar eller andra komplikationer.

Figur 4. Fördelningen mellan de allvarligaste skadorna

4.3 Hantering av hästen i stallet

4.3.1 Hantering av uppbunden häst

Vid hantering av uppbunden häst uppgav 20 elever av 48 att de skadat sig vid ett eller flera tillfällen. Samtliga menade att de hade fått lindriga skador som bestod av 7 skallningar, 15 sparkar, 1 trängning, 3 trampningar samt 9 bitningar. Fördelningen bland de inblandade hästarna var 1 hingst, 5 unghästar, 4 ston äldre än 4 år, 10 valacker äldre än 4 år samt 3 oidentifierade individer.

4.3.2 Hantering av häst i box eller spilta

Vid hantering i box eller spilta uppgav 17 av 48 elever att de skadat sig vid ett eller flera tillfällen. Samtliga elever menade att de hade fått lindriga skador som bestod av 4 skallningar, 12 sparkar, 15 klämningar, 1 trängning samt 4 trampningar. Fördelningen bland de inblandade hästarna var 1 hingst, 3 unghästar, 7 ston äldre än 4 år, 6 valacker äldre än 4 år samt 3 oidentifierade individer.

4.4 Hantering av häst på annan plats än i stallet

4.4.1 In- och utsläpp i hage

Vid in eller utsläpp av häst i hage uppgav 13 av 48 elever att de hade skadat sig vid ett eller flera tillfällen. Av dessa menade 12 elever att de fått lindriga skador och 1 hade skadat sig allvarligt. Skadeorsakerna bestod av 2 sparkar, 2 klämningar, 6 trampningar samt 6 omkullspringningar. Fördelningen bland de inblandade hästarna var 4 hingst, 5 unghästar, 5 ston äldre än 4 år samt 6 valacker äldre än 4 år.

4.4.2 Föra häst vid hand

I samband med att föra häst vid hand uppgav 12 av 48 elever att de hade skadat sig vid ett enstaka tillfälle. Av dessa 12 elever menade 11 att de fått lindriga skador och 1 hade skadat sig mycket allvarligt. Skadeorsakerna bestod av 2 klämningar, 8 trampningar samt 2 omkullspringningar. Fördelningen bland de inblandade hästarna var 5 unghästar, 5 ston äldre än 4 år, 4 valacker äldre än 4 år samt en oidentifierad individ.

4.4.3 Longering

I samband med longering av häst uppgav 2 elever av 48 att de hade skadat sig vid ett tillfälle. Båda fick lindriga skador. Skadeorsaken var omkullspringning. Bägge eleverna hade vid olyckstillfället handskats med unghästar.

4.4.4 Vistelse bland frigående hästar i rast- eller beteshage

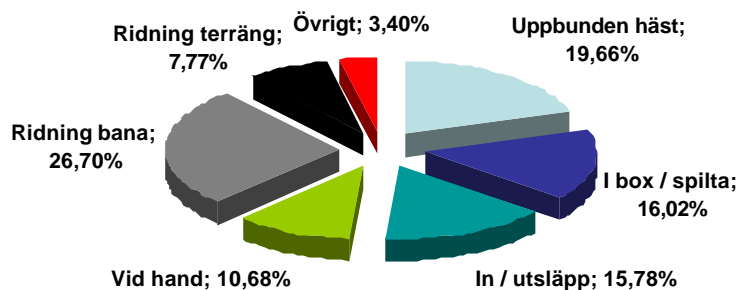
Ingen elev hade skadat sig i samband med att ha vistats med frigående hästar i rast- eller beteshage. En anledning till detta kan vara att hästarna släpps på bete i samband med att elevernas ferier börjar. Eleverna kommer därmed inte i kontakt med några djur i denna situation. Undersökningen omfattade endast tillbud under elevens vistelse på skolan.

4.4.5 Lastning av häst

Ingen elev hade skadat sig i samband med att ha deltagit i någon övning där man lastat häst.

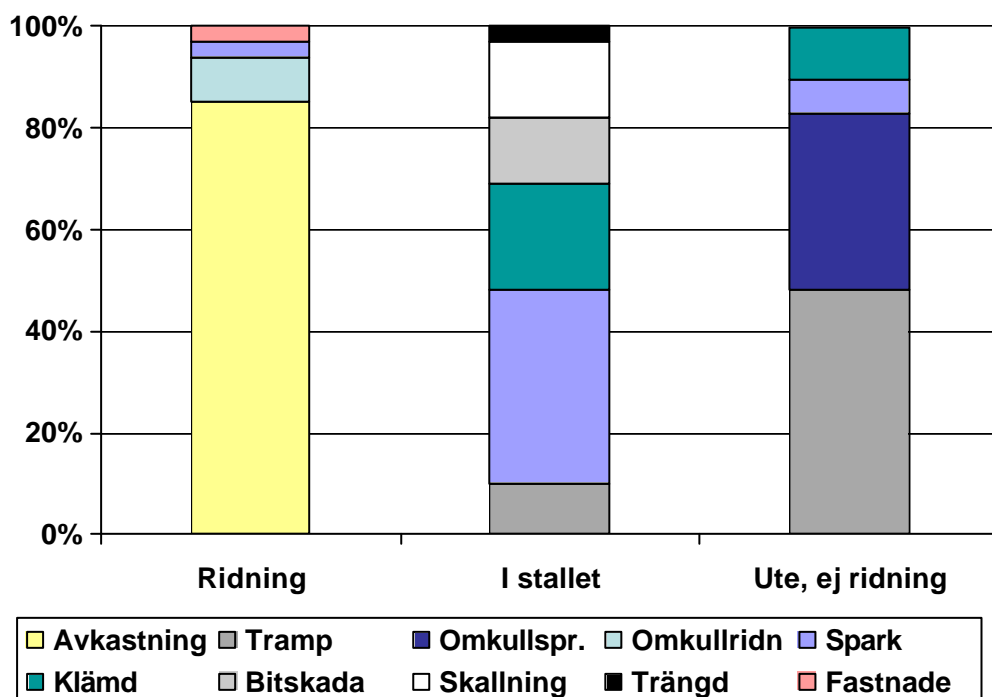
4.4.6 Summering av olyckssituationerna och tillbudena

De sammanlagt drygt tvåhundra olyckstillbudena kan göras mer åskådliga genom figur 5 och figur 6.

Figur 5. De drygt 200 tillbudena fördelade mellan hanteringssituationerna

Figur 6. Fördelning av skadeorsaker vid ridning och övrig hantering av häst i stall och utomhus

4.5 Elevernas hästerfarenhet

Den stora majoriteten av de elever som deltog i undersökningen hade relativt lång hästerfarenhet. De bör därför ha fått rikliga tillfällen att sätta sig in i hästares beteenden och reaktioner i skilda situationer. Fyrtiofem av de tillfrågade eleverna hade en regelbunden hästvana som sträckte sig mer än 8 år tillbaka i tiden. De återstående 3 hade 5-7 års hästvana. Redan innan de kom till skolan hade de alltså rimligtvis erfarenheter från de mest riskfyllda situationerna.

4.6 Rapportering av olycksfall

Alla skolor är enligt arbetsmiljölagen skyldiga att skriva rapporter och föra statistik över eventuella olycksfall under skoltid. Jag ville ta reda på om eleverna kände till om skolorna skrev dessa rapporter och om läraren i så fall tog upp någon diskussion om detta med eleverna. Arton elever menade att de visste att dessa rapporter skrevs, lika många kände inte till någonting om saken medan 3 menade att någon rapportering inte förekom alls.

Jag ville även veta om dessa rapporter i så fall togs upp till diskussion eller på något annat sätt användes inom undervisningen. Trettiosju elever uppgav att läraren inte diskuterat dessa rapporter med dem och 10 var osäkra. Endast en elev trodde att rapporterna användes inom undervisningen.

Min tanke med dessa frågor var att undersöka om elevernas erfarenheter gällande olycksfall användes i praktiken. Av svaren att döma kan man utläsa att eleverna inte hade något intryck av att statistiken på något sätt användes inom undervisningen.

4.7 Säkerhetsutrustning

Undersökningen ville klarlägga om eleverna ansåg att det var obligatoriskt att använda säkerhetsväst vid ridning på skolan. Trettiosju av eleverna menade att det var obligatoriskt att bära väst vid övningar såsom hoppning och terrängridning. Elva elever menade däremot att något tvång att bära säkerhetsväst inte fanns. Vidare ville jag veta om eleverna ansåg att det rädde hjälmtvång på skolorna. Glädjande nog menade samtliga 48 elever att det rädde ett sådant tvång.

Till sist ville jag undersöka om eleverna ansåg att de olika skolornas ridsadlar till fullo var utrustade med säkerhetsstigbyglar. Det visade sig att 20 elever menade att samtliga skolsadlar var utrustade med säkerhetsstigbyglar, 26 svarade att det endast fanns på en del sadlar och 2 elever visste inte om det fanns dylik utrustning över huvud taget.

4.8 Lärarnas svar på intervjun

En del av undersökningen har baserats på svaren från intervjuerna med elevernas lärare. Frågorna ville utreda om lärarnas uppfattningar stämde överens med de faktiska riskerna som framkom i undersökningen.

Samtliga lärare var övertygade om att de allvarligaste olyckorna inträffade vid hantering av hästen på marken. Alla tre menade även att olycksfallsrapportering ägde rum på respektive skola. Två av lärarna uppgav att det var lärarna själv som skötte rapportskrivningen medan den tredje läraren lät eleverna vara med och fylla i formulären.

En lärare menade att dessa rapporter på olika sätt fanns med inom undervisningen den andra läraren var tveksam medan den tredje uppgav av att rapporterna inte integreras i undervisningen alls.

På frågan som handlar om sadlarnas utrustning med säkerhetsstigbyglar så svarade två lärare att samtliga skolsadlar var utrustade med detta medan en lärare uppgav att denna utrustning endast fanns på en del av sadlarna.

Det framkom en viss tvekan i undersökningen från elevernas sida huruvida de övar lastning av häst och om de kom i kontakt med frigående hästar på bete eller ej. Samtliga lärare menade dock att eleverna övade lastning av häst. Då det gäller elevernas kontakt med frigående hästar på bete så svarade två lärare att övningar förekom i dessa situationer medan en uppgav att betessläppet inträffar i samband med terminsavslutningen. Därför hanterar inte eleverna hästarna i denna situation.

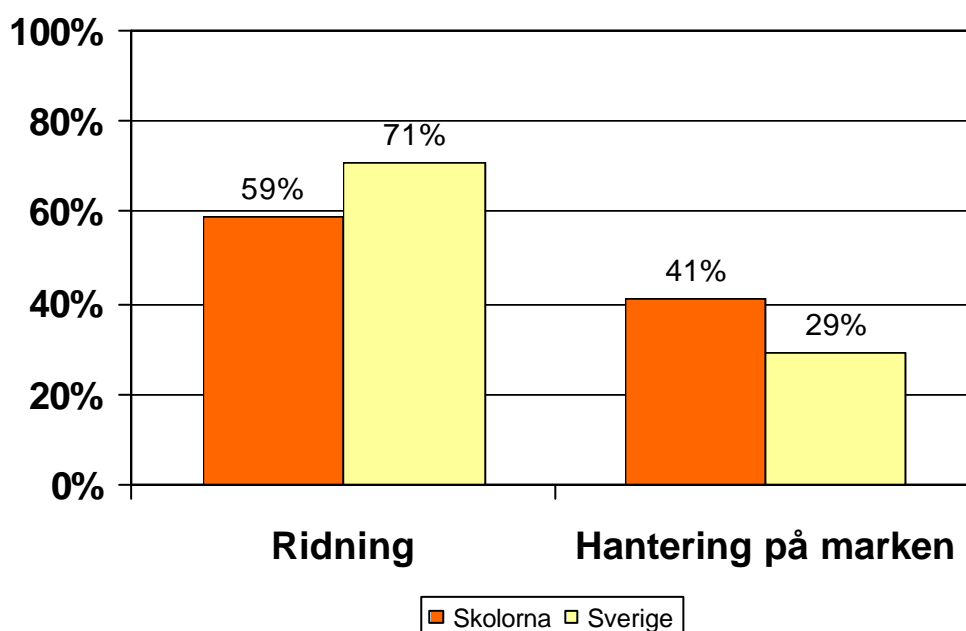
Jag ville vidare undersöka om lärarna upplevde att de saknade någonting på skolan för sin undervisning inom säker hästhantering. Alla tre uppgav att de saknade tillräckligt med tid. En lärare menade dessutom att elevgrupperna var för stora. Den tredje läraren upplevde stress i samband med olyckssituationer då det var svårt att få tag i sjukvårdsutbildad personal som dessutom kunde köra eleverna till akuten när olyckan var framme.

Till sist ansåg alla tillfrågade lärare att de kunde få användning av denna undersökning i sin undervisning inom säkerhet. Undersökningen visar var de största riskerna finns och i vilka

situationer det händer flest olyckor vid hästhantering på skolorna. Jag är övertygad om att om lärare och elever aktivt diskuterar och analyserar resultatet ökar medvetenheten om varje riskfyllt hanteringsmoment. Ökad kunskap gällande risker bidrar enligt min mening till att öka säkerheten.

4.9 Socialstyrelsens statistik

Socialstyrelsen har genomfört en undersökning gällande olycksfallsstatistik som går under arbetsnamnet EHLASS (European Home and Leisure Accident Surveillance System). Efter granskning av materialet kom jag fram till att ridningen leder statistiken ute i landet då det gäller allvarliga eller mycket allvarliga skador. Efter en jämförelse med min undersökning kom jag fram till att dessa siffror överensstämmer med varandra både gällande olyckstalet på våra skolor och för landet i övrigt. Av skolornas allvarligaste olycksfall skedde 59 % vid ridning och 41 % vid hantering av hästen på marken. Jämför man detta med landet i övrigt (EHLASS), så skedde 71 % vid ridning och 29 % vid hantering på marken (figur 7). Poängteras bör att antalet elever som är med i denna undersökning endast är 48 till antalet.

Figur 7. Jämförelse av frekvensen gällande allvarliga samt mycket allvarliga hästrelaterade olyckor mellan de aktuella skolorna och ett uppskattat medeltal för landets ridutövare/medlemmar i Sveriges Ridsportsförbund ur den aktuella ålderskategorin

5 Sammanfattande diskussion

Syftet med denna undersökning var att fästa uppmärksamhet på kritiska situationer vid hästhantering på våra gymnasieskolor. Detta kan i sin tur bidra till att minska olycksriskerna och därigenom öka säkerheten.

Jag ville undersöka elevernas uppfattning om **vid vilka moment** de flesta olyckorna sker vid hästhantering, **hur** de sker samt hur pass allvarliga personskador som uppstår. Jag ville även klargöra om de i undersökningen deltagande 48 eleverna upplever att deras erfarenheter gällande olycksfall kommer till praktisk användning genom diskussion av statistik eller rapportering på våra gymnasieskolor.

Jag ville även ta reda på hur lärarna uppfattade sin undervisningssituation inom säker hästhantering och om de hade samma syn på riskerna som eleverna?

Vidare ville jag ta reda på om en viss typ av häst var mer frekvent förekommande än andra i de olika olyckssituationerna.

5.1 Sammanfattning av svaren utifrån frågeställningarna

Utifrån svaren från enkätundersökningen visade det sig att olyckstillbudena på skolorna var relativt jämt fördelade mellan ridning, hantering i stallet och hantering i andra situationer. De allvarligaste skadorna skedde dock vid ridning.

Om man tittar på **hur** olyckorna skedde så var avkastning den vanligaste skadeorsaken vid ridning. Vid hantering i stallet så skedde de flesta olyckorna genom att eleverna blev sparkade. Vid hantering av hästen i andra situationer så var den största bidragande orsaken till skador att eleverna blev trampade.

Majoriteten av eleverna var av den uppfattningen att deras erfarenheter gällande olycksfall inte kommer till någon praktisk användning inom undervisningen då det gällde statistik eller rapportering. De flesta menade att om det förekom så hade det i så fall inte diskuterats. Intressant i sammanhanget är att eleverna skall inbjudas till ett aktivt arbetsmiljöarbete som ett led i att förebygga olyckssituationer (Arbetsmiljöverket, 2007).

Lärarna trodde att hanteringen av hästen på marken på annan plats än i stallet var den mest riskbenägna delen. De upplevde dessutom att de hade behövt mer tid för att hinna med alla

arbetsmoment, särskilt när elevgrupperna var stora. En lärare upplevde för lite stöd från skolan när olyckan väl var framme.

Resultatet i undersökningen kunde inte påvisa att en viss typ av häst var mer frekvent förekommande än ändra vid olyckstillbud. Anledningen till detta är att jag inte vet i vilken utsträckning de olika typerna medverkade vid övningarna. Det visade sig att enkäten gällande frågorna om hästmaterialet skulle ha utformats på ett annat sätt för att detta skulle kunna bedömas.

5.1.1 Ridning

Undersökningen visade som sagt att olyckstillbudena på skolorna var relativt jämnt fördelade mellan ridning, hantering i stallet samt hantering på annan plats än i stallet. De allvarligaste skadorna skedde dock vid ridning och orsaken var att eleverna föll av sina hästar.

Något förvånande visade det sig att ridning i terräng inte medförde fler olyckstillbud och allvarligare skador än vid ridning i ridhus eller på ridbana. Detta skulle enligt mina egna funderingar kunna bero på att den ridhus- eller ridbaneförlagda aktiviteten förekommer mer frekvent än den terrängförlagda. Om de bägge aktiviteterna hade varit procentuellt jämställda hade resultatet förmodligen sett annorlunda ut. Terrängridning innebär fler riskmoment för både häst och elev. Det finns vid terrängridning flera yttre faktorer som kan skrämja hästen med fler avramlingar för ryttaren som resultat (Maxwell & Bayley, 2000) menar att dagens hästar förvisso inte längre har några naturliga fiender att fly från, men när de väl reagerar på en tänkbar fara så gör de på precis samma sätt som sina förfäder. Terrängridning innebär ibland dessutom att man rider över fasta hinder och då i högre fart än vid hoppning över hinder på ridbana. Detta ökar enligt min mening självfallet skaderiskerna. Vid terrängridning minskar dessutom lärarens närhet till eleverna, ridningen spänner över större yta. Instruktörens närhet till ekipaget är en del av det resultat som ger konstaterat färre olyckstillbud vid våra ridskolor och lärarledda utbildningar än vid enskild ridning (Svenska Ridsport Förbundet, 2006). Eftersom denna undersökning handlar om skolornas vardagliga ridning ser jag det inte som intressant och har dessutom inte tillräckligt underlag för att granska ridbane- och terrängridning parallellt.

Domesticeringen av hästen bland annat inneburit att människan vid olika tillfällen skiljer ut en individ från flocken och begär att de skall utföra diverse ”tjänster” utan någon som helst kontakt med övriga gruppmedlemmar. Hästen kan vid dessa tillfällen känna stark oro. Då

människan hanterat en enskild häst kan hon i viss mån komma att ersätta flocken. Det är då viktigt att hästen känner sig trygg med sin ryttare eller skötare. Genom ett korrekt handhavande och en god uppfostran vänjer de flesta hästar sig vid att ridas eller bli omskötta utan att det finns andra hästar i dess omedelbara närhet. Det finns dock individer som aldrig helt accepterar att bli hanterade utan att ha andra hästar nära intill sig. Dessa hästar kan känna stor ängslan och därigenom bli en klar riskfaktor. En enskild häst med starkt flockbeteende bör därför endast hanteras av mycket erfarna personer (Rundgren, 2000). Jag håller med om detta och vill med stöd av mina egna erfarenheter poängtera att även om hästar kan "busa till det" när de rids i grupp så innebär enskild ridning en risk i sig. Lärare bör därför vara ytterst försiktiga med att släppa i väg orutinerade elever på orutinerade hästar.

Det är av största vikt att lärarna är välutbildade och erfarna. De har ett oerhört stort ansvar och bör i samråd med skolan se till att hästmaterialet är av högsta möjliga klass. Att uppnå hög säkerhet under ridpassen är A och O. Jag vill dessutom påstå att svårigheterna ökar om eleverna befinner sig på varierade utbildningsståndpunkter. Förmågan hos läraren att placera rätt ryttare på rätt häst väger tungt i sammanhanget. En orutinerad elev skall absolut inte tilldelas en orutinerad eller svårhanterlig häst.

5.1.2 Hantering av hästen på marken

Vid hantering av hästen på marken vid andra platser än i stallet visar undersökningen att det här händer något färre tillbud än vid andra hanteringssituationer. 29,5 % av eleverna hade skadat sig vid hantering på marken. Av dessa hade totalt 48 % blivit trampade medan 34 % hade blivit omkullsprungna, 10 % hade blivit klämda och 7 % sparkade. Den vanligaste skadeorsaken vid hantering av detta slag berodde alltså på att eleverna blev trampade.

Här handlar det om elevernas hantering av hästen i varierande miljöer. Eftersom hästen reagerar inför olika "faror" genom att fly (eller sparka om den blir överraskad eller är oförmögen att fly) kan det lätt uppstå farliga situationer. Hästen kan vid stark rädsla bli en fara för både sin omgivning och sig själv (Rundgren, 2000). Det är inte särskilt svårt att förstå att en elev som kommer i vägen för en skräm, upp till sjuhundra kilo tung häst, löper stor risk att bli skadad. Hästen kan dock även, i sin flykt, bli självdestruktiv och förlora allt vad självbevarelsedrift innebär. Stark rädsla har inneburit många hästars död. De kan fly ut för stup, in i väggar eller föremål eller framför bilar eller andra fordon, människan synes vara väldigt liten i dessa sammanhang.

Läraren har ansvar för eleverna under alla delmomenten vid hästhantering på skolan. Det är inte bara under ridpassen som beredskapen måste vara på högsta nivå. Hästar kan bli skrämda av till synes helt ofarliga saker. På våra naturbruksskolor förekommer det ofta fordon av skilda slag. En traktor eller lastbil med flaxande presenning kan dyka upp helt utan förvarning.

Kärnan i all hästhantering människans förmåga att "läsa hästar". För hästmänniskor är just detta utmaningen i och stimulansen med hästhantering, tillfredställelsen att få hästen att förstå, att själv förstå hästen och i förväg räkna ut hur den kommer att reagera (Mellberg, 1998). Jag vill själv betona att en orutinerad elev kanske inte kan förutse hästens beteende i tid och då är lärarens stöd och råd viktigt. Om läraren finns med kan denne ibland behöva ge omedelbara råd eller ta över hästen för att förhindra att en olycka skall ske.

Att denna kategori har fått en något lägre procentuell skadefrekvens kan bero på att eleverna generellt sett hanterar hästen under kortare tid vid dessa moment än vid ridning och skötsel i stallet. Man leder till exempel hästen till och från hagen och ridbanan och man spolar kanske av den utomhus. Lastning samt in- och utsläpp ur hage (som också är utomhusaktiviteter) har fått särskilda utrymmen i undersökningen.

5.1.3 Hantering av hästen i stallet

Om vi ser på skadefrekvensen vid elevernas hantering av hästen i stallet kan man se att denna del av undersökningen har fått en marginell ledning i statistiken över olyckstillbud. Samtliga tillbud resulterade däremot i en lindrig skada. Totalt hade 35,7 % av eleverna skadat sig i samband med hantering av hästen i stallet. Av dessa hade 38 % blivit sparkade, 21 % klämda, 15 % skallade, 13 % bitna, 10 % trampade och 3 % hade blivit trängda. Den vanligaste skadeorsaken vid dessa hanteringssituationer berodde alltså på att eleverna blev sparkade. Skolornas stallar är ofta stora och rymmer ett flertal hästar. Det är svårt att som lärare ha uppsyn över alla elever samtidigt, framförallt om grupperna är stora. Vikten av att tillgång särskilda uppbindningsplatser där eleverna kan sköta om hästarna är stor. Helst skall dom vara placerade och utformade så att hästarna inte kan bråka med varandra och så att läraren har god uppsyn över samtliga hästar och elever.

I stallmiljö är hästens yta begränsad. Hästen är anpassad till att leva ett liv i frihet på öppna vidder. Vid en del tillfällen kan därför hästar uppleva att de är på väg att bli fångade eller trängda. De kan då till exempel reagera genom att kasta sig, stegra eller rusa i väg.

Alla hästar har en mer eller mindre medfödd klaustrofobi, eller cellskräck som det också kallas. Detta beror på en överlevnadsinstinkt som kan ställa till bekymmer för både människa och häst. Vi utsätter hästen för en mängd situationer som den kan uppfatta som klaustrofobiska. Hästar är dock fantastiska och otroligt anpassningsbara. Trots att det strider mot deras natur går de med på att bo i stall, bindas upp i gång eller spilta och att lastas och åka i hästtransporter. När väl fobin kommer till uttryck reagerar hästen dock med all kraft, Johnson (Haglund & Owenede, 2002).

Jag har personligen vid många tillfällen sett hästar som i sin rädsla blivit självdestruktiva och därmed även farliga för sin omgivning. En klassisk skadeorsak för människans del är skallningen. Ett hästhuvud är väldigt hårt. Det kan göra ordentligt ont att bli knockad av ett sådant. Vid de tillfällen då hästen håller sitt huvud lägre än människan skall man akta sig för att gå fram alltför hastigt och nära eller luta sig över hästens huvud. Den kan uppleva fara och därmed i en panikartad reaktion kasta upp huvudet.

I stallmiljö kommer hästarna dessutom närmre varandra än i frihet. En del individer trivs inte i varandras sällskap. Rangordningen kan innebära att hästarna reagerar mot varandra genom utfall eller försvar. Hästar i fångenskap visar sig detta beteende ännu tydligare än i frihet. Hästar i fångenskap har ofta en begränsad yta att röra sig på och de olika individerna kommer därmed tätare inpå varandra (Rundgren, 2000).

Detta kan resultera i skador hos eleverna. Många gånger sker dylika händelser så snabbt att en rutinerad person inte hinner reagera. Om man kan förutse hästens beteende och reaktioner går det att i mycket hög grad undvika dylika situationer. Det mest önskvärda vore naturligtvis att lärare genom sin erfarenhet och kunskap, såg till att eleverna aldrig hamnade i dessa lägen. Vissa hästar kan enligt min mening vara direkt olämpliga som skolhästar. Det finns individer som är allmänt sura och som tar varje tillfälle i akt och då försöker både bita och sparka om tillfälle ges.

Det är av stor vikt att människan står högre i rang i förhållande till hästen. Situationer som är direkt farliga uppstår lätt om en häst som är benägen att ta kommandot får tillfälle till detta (Ståhlberg, 1997).

Jag uppmanar alltid mina elever att prata med hästen under tiden de närmar sig den. På så sätt undviker de att överraska. En häst som blir rädd eller överraskad kan reagera genom att blixtnsnabbt sparka bakut. Reaktionen står vid dessa tillfällen inte under viljans inflytande utan är en ren reflex. Man kan göra en jämförelse med vår egen reflex att dra tillbaka handen om vi kommer i kontakt med en varm spisplatta.

5.1.4 Olycksfallsrapportering/statistik på skolorna

Majoriteten av eleverna kände inte till om det på deras skola fördes någon form av rapportering eller statistik vid eventuella olyckstillbud. Det stora flertalet menade dessutom att om det förekommit så hade det i så fall aldrig diskuterats eller tagits upp inom deras undervisning.

I arbetsmiljölagstiftningen finns det angivet vilka roller arbetsgivare, skyddsombud, elevskyddsombud och arbetstagare ska ha i arbetsmiljöarbetet så att en god arbetsmiljö uppnås. Det finns även regler som säger att då det inträffar en allvarlig skada skall orsaken utredas och skriftlig dokumentation skall ske (Arbetsmiljöverket, 2007).

Jag skulle vilja påstå att om lärarna integrerar dessa rapporter inom undervisningen om säker hästhantering skulle detta kunna öka medvetenheten på så vis att eleverna varseblir de olika riskmomenten på ett bättre sätt. I en förlängning av detta kan rapporterna bidra till en minskad frekvens av olyckstillbud. Olyckstillbud som ingår i denna undersökning är ingenting som eleverna läser om i en bok eller ser på film. Dessa tillbud har förekommit på elevens egen skola. Man skulle till och med, som en av lärarna redan gjorde, kunna gå ett steg längre och låta eleverna föra sin egen statistik.

5.1.5 Säkerhetsutrustning

Det rådde delade meningar om huruvida eleverna ansåg att det var obligatoriskt att rida iförd säkerhetsväst eller ej. Trettiofem elever menade att det var obligatoriskt med väst. Tretton elever menade att det var obligatoriskt endast vid hopp- eller terrängridning.

Säkerhetsväst vid icke tävlingsmässig ridning är något som har blivit mer och mer vanligt under de senaste tio åren. Västen skyddar vid slag och stötar. Det är naturligtvis glädjande att många elever på våra skolor använder sig av denna utrustning. Den brukar dock inte vara obligatorisk vid allmän ridning. Vid terrängmomentet i fälttävlan är det dock obligatoriskt att bära säkerhetsväst.

Samtliga elever menade att det var obligatoriskt att använda hjälm. Detta är mycket positivt då det för några år sedan vid vissa utbildningar inte ansågs som obligatoriskt (i alla fall inte för alla), utom kanske vid hoppning och terrängritt. Genom egna erfarenheter vill jag påstå att det tidigare inte var ovanligt att man såg ryttare rida utan hjälm och detta då ofta vid

våra största skolor och hästanläggningar i landet. Lärarna bär ett stort ansvar för att samtliga elever bär hjälm vid ridning.

Undersökningen ville vidare klarlägga om eleverna uppfattade om samtliga skolsadlar var utrustade med säkerhetsstigbyglar. Tjugo elever menade att så var fallet, tjugotvå menade att det endast fanns säkerhetsstigbyglar på en del av sadlarna medan sex ville påstå att det inte fanns några säkerhetsstigbyglar alls. Det vore intressant att veta om något elevskyddsombud inventerat utrustningarna och diskuterat detta med övriga elever och lärare. Enligt Arbetsmiljölagen skall det finnas ett skyddsombud bland eleverna.

Det finns på marknaden ett flertal olika modeller av säkerhetsstigbyglar att tillgå. Dessa bidrar till att minska risken för att foten skall fastna och ryttaren därmed släpas med efter hästen om ryttaren faller av. Alla former av utrustning som ökar säkerheten vid ridning på våra skolor är naturligtvis högst önskvärd. Dessa stigbyglar betingar dessutom (i alla fall vid enklare utföranden) en ringa utgift för inköparen. Svenska Ridsportförbundets video som tar upp säkerhet inom hästhantering, rymmer många tips gällande utrustning (*I säkraste laget*, 1997). Denna är enligt min åsikt ett utmärkt komplement inom undervisningen.

5.1.6 Lärarnas svar på intervjun

Lärarna hade rätt i att hanteringen av hästen på marken på annan plats än i stallet var den mest olyckstygda delen. Tillsammans med hanteringen i stallet stod denna för 65,2 % av alla tillbud. En tänkbar anledning till detta kan vara att eleverna tillbringar mer tid med hästen på marken än vid ridning. En lärare tillägger dessutom att det är viktigt att hästarna är så välutbildade och så säkra som möjligt men det är enligt min mening även väsentligt att eleverna lär sig att hantera unghästar. De kommer med all säkerhet att stöta på dessa i framtiden om de väljer att arbeta inom hästsektorn.

Olycksfallsrapportering är ingenting som skolorna kan välja mellan att utföra eller ej. Detta är något som är obligatoriskt på skolorna ur skyddssynpunkt (Arbetsmiljölagen, 2007).

Dessa rapporter förekommer enligt intervjuerna och skrivs av lärarna (i ett fall även av eleverna), men endast en lärare menade att denna rapportering kom till användning på ett praktiskt sätt inom dennes undervisning. Den andra läraren var tveksam medan den tredje uppgav att rapporterna inte integrerades inom undervisningen alls. Slutsatsen av denna frågeställning blir därmed att rapporteringen eller olycksstatistiken på skolorna gällande elevernas olycksfall förekommer, men att den inte kommer till någon praktisk användning.

Både huvuddelen av lärare och elever var mycket tveksam till om det förekom överhuvudtaget. Jag tror personligen att det finns mycket att vinna av en vidareutveckling på den här punkten.

Två av de tre lärarna uppgav att samtliga skolsadlar var utrustade med säkerhetsstigbyglar. Den tredje menade att denna utrustning endast förekom på en del av sadlarna. Huvuddelen av eleverna var tveksam till hur stor andel av sadlarna som var utrustade med denna säkerhetsdetalj. Med slutledning av denna information kan man konstatera att lärare och elever inte var överens gällande denna fråga. Det mest önskvärda vore naturligtvis om samtliga parter varit överens om att samtliga skolsadlar var utrustade med det som på marknaden finns att tillgå. En ökad dialog mellan lärare och elever kanske kan leda till att alla får samma uppfattning i dylika frågor.

Någon elev påstod att det på deras skola inte förekom att man övade lastning av häst. Kanske var denna elev sjuk vid det tillfälle då övningen ägde rum. Samtliga lärare uppgav i alla fall att denna övning fanns med i undervisningen. Vid en kritisk reflektion av frågorna i enkäten vill jag påstå att underlaget var för klent för att bringa klarhet i frågan.

Vid två av skolorna kommer eleverna enligt lärarna i kontakt med betesgående hästar. Den tredje skolans elever har sommarlov då hästarna släpps på bete. Det är mycket positivt att ingen skada ägt rum vare sig vid lastning eller i rast eller beteshage. Anledningen till att eleverna inte skadat sig i denna hanteringssituation kan vara disciplinerade släpp av hästarna. En korrekt hantering av hästen är vid dessa tillfällen livsviktig. Dessa moment räknas allmänt som särskilt farliga.

Mer tid för undervisning inom säkerhet var något som alla tre lärarna efterlyste. Det är svårt att hinna med alla säkerhetsmoment, särskilt om man har många elever. Jag håller med om detta och menar att det kan vara svårt som lärare att ha uppsyn överallt på en gång, stora grupper gör dessutom att tillsynen minskar.

En lärare upplever sig ha för lite stöd från skolan vid de tillfällen då olyckan är framme. Detta är naturligtvis beklagligt och jag förstår för egen del att detta måste upplevas som mycket pressande. Kanske kan lösningen vara att någon i närheten har en höjd beredskap eller jour vid de tillfällen då eleverna vistas med hästarna. Det är långt ifrån alltid som skadorna blir så allvarliga att man behöver uppsöka någon sjukvårdsinrättning. Den skadade kan likväl behöva snabb vård och de övriga eleverna måste då tas om hand av någon annan om läraren anser sig tvungen att köra i väg med den drabbade eleven.

Avslutningsvis vill jag säga att det känns både meningsfullt och roligt när lärarna menar att de kan få användning av denna undersökning i sitt arbete. Mitt mål var att uträtta någonting

som kan vara allmännyttigt. Om detta arbete kan bidra till att någon undgår att skada sig vid ett eller flera tillfällen så är varje nerlagd timma värd sitt pris.

5.1.7 Socialstyrelsens statistik

Det visade sig att till stora delar överensstämde Socialstyrelsens statistik med utfallet i min egen undersökning. I bägge fallen toppade ridningen statistiken gällande allvarliga eller mycket allvarliga skador. På skolorna inträffade ca 59 % av de allvarligaste olycksfallen vid ridning och 41 % inträffade vid hantering av hästen på marken. Jämför man detta med Socialstyrelsens siffror så ser man där att ridningen stod för 71 % av de allvarligaste olycksfallen medan 29 % inträffade vid hanteringen på marken. Visserligen kan man inte påstå att fördelningen vid en jämförelse mellan undersökningarna överensstämmer helt och hållet. Man kan dock påvisa att ridning toppar statistiken då det gäller allvarliga eller mycket allvarliga olycksfall.

5.1.8 Hästmaterialets betydelse gällande olycksfrekvens

Vid all form av ridning var ston och valacker inblandade i ungefär lika stor utsträckning, medan unghästar, oavsett kön, förekom i cirka en tredjedel av fallen. Det är svårt att utläsa något av denna fördelning då jag inte vet i vilken utsträckning de olika hästtyperna medverkade vid övningarna. Resultatet av denna undersökning kan därmed inte påvisa att en särskild typ av häst varit mer inblandad än andra vid olyckstillbud på skolorna vare sig vid ridning på ridbana/ridhus eller vid ridning i terräng.

Vid hantering på marken visar resultatet att unghästar, ston och valacker var inblandade i olyckssituationer till ungefär lika stor del. Stona ligger dock något högre i olycksfrekvensen. Detta skulle kunna bero på att eleverna till största delen rider ston på skolan. Om så är fallet kan det bli missvisande att påstå att ston förekommer oftare i olyckssituationer än andra hästar.

Unghästarna visade sig vara inblandade i en relativt hög andel av olyckorna. Om unghästar används i mycket liten grad blir deras resultat skyhögt och då stämmer inte slutsatserna alls. Resultatet kan därför inte påvisa att en särskild typ av häst var mer inblandad än andra gällande olyckor vid hantering på marken. Bakgrundskunskaperna är helt enkelt för

otillräckliga för att detta skall kunna bedömas. Det är dock allmänt känt att unghästar i allmänhet är mer riskabla att hantera och rida än vuxna utbildade hästar.

5.1.9 Jämförande statistik mellan skolorna

Skola nummer ett hade totalt femton elever som deltog i undersökningen. Av dessa hade fjorton elever skadat sig vid något tillfälle medan endast en var helt skadefri. Skola nummer två hade totalt arton elever som deltog i undersökningen. Av dessa hade fjorton elever skadat sig vid något tillfälle medan fyra var helt skadefria. Skola nummer tre hade totalt sjutton elever som deltog i undersökningen. Av dessa hade nio elever skadat sig vid något tillfälle medan åtta var helt skadefria.

Vad detta beror på kan man endast spekulera i. Det kan bero på skolornas hästmateriäl. Har man lyckats begränsa farliga situationer genom att erbjuda eleverna välutbildade och trygga hästar? Det kan även bero på välutbildade och skickliga lärare som är bra på att förutse olycksrisker. Om man kunde kartlägga vilka omständigheter som ger detta ojämna resultat skolorna emellan skulle man också kunna påverka resultatet i en positiv riktning där samtliga skolor lägger sig på en låg olycksnivå.

Det har varit en spännande resa mot mitt slutgiltiga mål. Hästar är levande varelser och elever som hanterar dessa stora djur kommer alltid att vara utsatta för risker. Forskningen behöver helt klart utvecklas inom området. Mycket lite statistik finns att tillgå. Genom att varsebli riskerna och utveckla den pedagogiska delen inom undervisningen om säker hästhantering kan vi dock komma ett steg närmare målet, att minska olycksriskerna och därmed öka säkerheten på våra skolor.

5.2 Fortsatt forskning

Undersökningen visade att det fanns en stor skillnad mellan skolorna i antalet olyckstillbud. Det hade varit intressant att få veta vad detta berodde på. Kan det bero på hästmaterialet, kvaliteten på undervisningen eller är det andra faktorer som spelar in? En utredning gällande denna fråga skulle kunna medföra att statistiken i framtiden blir mer jämnt fördelad mellan de olika skolorna och därmed påverkas till det bättre.

Undersökningen visade även att av totalt fyrtioåtta elever var endast tretton helt skadefria. Dessa tretton hade alltså inte ådragit sig någon som helst skada vid något tillfälle under sina

tre år på skolan. Berodde detta på dessa elevers egen skicklighet eller kan det finnas andra omständigheter som spelade in? Blev de kanske istället tilldelade de lugnaste hästarna, var de extra försiktiga i sig själva eller var det andra faktorer som gjorde att de blev förskonade?

Det är av största vikt att utveckla forskningen inom området. Mycket lite har gjorts i förhållande till alla de allvarliga skador som årligen inträffar på skolorna i samband med hästhantering och ridning.

Ett annat uppslag till vidare forskning kan handla om att gå närmare in på olika former av säkerhetsutrustning och tillämpningen av denna. Kontrollerar lärarna till exempel klassificeringen på elevernas utrustning? Har alla eleverna godkända hjälmar?

Den mentala tankeverksamheten hos utövaren är ytterligare ett intressant uppslag. Vad är det som gör att vi ibland är villiga att ta risker med både oss själva, andra människor och naturligtvis hästarna?

Ett annat intressant förslag är att försöka ta reda på den utlösande faktorn till olyckorna, det vill säga om hästen blev skrämmd, fastnade i något föremål eller liknande.

Hästmaterialet på skolorna kan vidare studeras mer ingående. Hur väljer man ut de olika individerna, vilka kriterier går man efter? Prioriterar man en låg inköpskostnad eller lägger man tonvikten på utbildningsståndpunkt och lämplighet? Hur är fördelningen mellan ston, valacker och unghästar? Rider eleverna alla hästtyperna och i så fall i vilken omfattning?

Av ovanstående förslag framgår det tydligt att mer forskning och fördjupat arbetsmiljöarbete skulle kunna minska olyckstillfällena hos ett stort antal elever på landets gymnasieskolor med hästinriktning.

6 Referenslista

Adler, Peter (1997). *I säkraste laget*. Utgivningsort saknas: Svenska Ridsportförbundet i samarbete med AGRIA.

Attrell, Barbro, Björnhag, Göran, Dalin, Göran, Furugren, Bo, Philipsson, Jan, Planck, Christina, Rishytt . Colmann, Christina & Rundgren, Margareta (2000) *Hästens Biologi, utfodring och avel* (2000). Falköping: Natur och kultur.

Bell, Judith (2000). *Introduktion till Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bayley, Lesley & Richard, Maxwell ((2002). *Förstå hästen*. Italien: Wahlströms bokförlag AB.

Bayley, Lesley & Peace, Michael (2002). *Tänk som din häst*. Stockholm: Bokförlaget Forum.

Ejvegård, Rolf (2003). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Hartman, Jan (2004). *Vetenskapligt tänkande*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2004). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala: Kunskapsföretaget.

Johnsson, Lisbeth, Haglund, Marie & Owenede, Ulf (2002). *Boken om horsemanship* Utgivningsort saknas: Lindgren & söner AB.

Mellberg, Mats (1998). *Hästhållning i praktiken*. Falköping: LTs förlag

Rishytt- Collman, Christina (2000). *Hästens biologi utfodring och avel*. Falköping: Natur och kultur.

Ståhlberg, Ulla (1997). *Gör hästar så?* Borås:Centraltryckeriet.

Personlig kommunikation

Amneståhl, Lotta. Svenska Ridsportförbundet. Kontakten skedde i juni 2006.

Lundgren, Frida. Epidemiologiskt centrum på Socialstyrelsen. Kontakten skedde i maj 2006.

Sohlman, Marjut. Department of Orthopaedic Surgery, Mälarsjukhuset i Eskilstuna.

Kontakten skedde i maj 2006.

Programvara

Statistical Analysis Systems Institute (1998). *SAS/Basic users guide, version 8.02 statistical Analysis Systems Institute Inc., Cary. Nc.*

Remissyttrande

Folkhälsoinstitutet. Jordbruksdepartementet, Dnr21-01-0130. Hämtat 25 juli, 2006.

Webreferenser

Arbetsmiljöverket: <http://www.av.se/0moss/vp/prioriteradebrancher/skola.aspx>

Bollerups Lantbruksinstitut Naturbruksgymnasium: <http://www.bollerup.se>

Hippologigymnasiet på Flyinge: <http://flyinge.se/>

Naturbruksgymnasiet Östra Ljungby: <http://www.klippan.se/naturbruksgymnasiet/>

Skolverket. Mål- och betygskriterier för kursen Häst- och stallkötsel DJR –1210:

1210:<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=5&skolform=21&id=2961&extraId=> Hämtat 15 april, 2006.

Skolverket. Mål- och betygskriterier för kursen RID-1203:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=5&skolform=21&id=3599&extraId=> Hämtat 15 april, 2006.

Statistiska Centralbyrån:

<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/MainTable.asp?yp=tansss&xu=C9233001&omradekod=BE&omradetext=Befolkning&lang=1>. Hämtat 28 augusti, 2006. Säter, L. 2

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2004/8553/2004-42-8.htm001>. Hämtat 26 juli, 2006

Vetenskapsrådet

www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf –

Hämtat 9 augusti, 2006

7 Bilagor

Bilaga 1 Skriftlig enkät till elever

Till dig som är elev på hästinriktad gymnasieskola!

Säkerhet vid all typ av hästhantering är något som är ständigt aktuellt.

Som ett led i att begränsa olycksriskerna behöver man bland annat samla information och sammanställa fakta.

Vid vilka olika moment händer det flest olyckor i samband med hästhantering? Hur pass allvarliga personskador uppstår? Kan man påvisa att en viss typ av häst är mer frekvent förekommande än andra i en del olyckssituationer?

Denna enkät, som är en del av ett examensarbete på Malmö Högskola, skall utvärdera dessa frågor.

De olika situationerna i denna undersökning begränsas till att gälla; skötsel av uppbunden häst, hantering av häst i box eller spilta, olyckor i samband med på/avlastning i transport, in och utsläpp i hage, vistelse bland frigående hästar, longering, häst vid hand, ridning i ridhus samt ridning i terräng.

Förutom denna enkät som riktar sig till elever i årskurs tre kommer även en muntlig intervju att genomföras under våren med elevernas undervisande lärare i praktisk hästhantering. Slutsatserna av denna intervju kan visa om eleven och lärarens bild av olika risksituationer stämmer överens.

Ditt deltagande i undersökningen är naturligtvis frivilligt, men det är betydelsefullt för undersökningens kvalitet att du svarar så fullständigt som möjligt på alla frågorna.

Dina svar kommer att vara anonyma och kommer inte att kunna kopplas till dig som person.

Om du har några problem att besvara frågorna eller synpunkter på frågeformuläret, ring då gärna Liz Borsing, Svalövs Gymnasium 0418-47 05 17, säkrast tisdagar kl. 08.30-17.00 eller onsdag - fredag kl. 15.00-18.00.

Jag hoppas att du vill medverka till denna undersökning som har till mål att minska olycksriskerna och därigenom öka säkerheten inom hästsporten. När undersökningen är slutförd, kommer du att genom din skola, få ta del av utvärderingen.

Tack på förhand för din medverkan!

Svalöv –2006

Liz Borsing Undersökningsledare

Enkät till elever våren 2006 gällande olycksrisker inom hästhantering

Ange ditt kön

? Kvinna

? Man

Vilken skola går du på?.....

Fråga 1.

Har du egen häst eller tillgång till häst för enskild ridning?

1 ? Ja

2 ? Nej

Fråga 2.

Hur lång hästvana har du?

1 ? 0-1 år

2 ? 2-4 år

3 ? 5-7 år

4 ? 8 år eller längre

Fråga 3.

Flera alternativ kan anges

Vilken typ av hästar hanterar eleverna på din skola?

1 ? Hingstar

2 ? Unghästar, upp till 3 år

3 ? Ston, 4 år och äldre

4 ? Valacker, 4 år och äldre

5 ? Vet ej

Fråga 4.

För din skola statistik/rapportering över eventuella olycksfall under hästhanteringen?

1 ? Nej->Gå till fråga 7

2 ? Ja

3 ? Vet ej

Fråga 5.

Har din lärare diskuterat dessa rapporter och statistik om olycksfall vid hästhantering med dig?

- 1? Nej
 - 2? Ja
 - 3? Vet ej
-

Fråga 6.

Använder sig skolan av innehållet i dessa rapporter som en del i undervisningen om säkerhet?

- 1 ? Nej
 - 2 ? Ja
 - 3 ? Vet ej
-

Fråga 7.

Är det obligatoriskt att rida med säkerhetsväst på skolan?

- 1? Nej, inget tvång
 - 2? Ja, vid skolridning
 - 3? Vet ej
-

Fråga 8.

Råder hjälmtvång på skolan?

- 1? Nej, inget tvång
 - 2? Ja
 - 3? Vet ej
-

Fråga 9.

Är skolans sadlar utrustade med säkerhetsstigbyglar?

- 1 ? Nej
- 2 ? Ja, samtliga skolsadlar
- 3 ? Endast en del av sadlarna
- 4 ? Vet ej

Fråga 10-13 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olyckssituationer vid skötsel av uppbunden häst.

Fråga 10.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med skötsel av uppbunden häst?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 14
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 11.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev ”skallad”
 - 2 ? Jag blev sparkad
 - 3 ? Jag blev biten
 - 4 ? Jag fick hästen över mig
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 12.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 13.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 14-17 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olycksituationer vid hantering av häst i box eller spilta.

Fråga 14

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med hantering av häst i box eller spilta?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 18
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 15.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev ”skallad”
 - 2 ? Jag blev sparkad
 - 3 ? Jag blev biten
 - 4 ? Jag blev klämd
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 16.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 17.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 18-21 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olyckssituationer vid på/avlastning av häst i transport.

Fråga 18.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med på/avlastning av häst i transport?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 22
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 19.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev ”skallad”
 - 2 ? Jag blev sparkad
 - 3 ? Jag blev trampad
 - 4 ? Jag fick hästen över mig
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 20.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 21.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 22-25 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olyckssituationer vid in/utsläpp av häst i hage.

Fråga 22.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med in/utsläpp av häst i hage?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 26
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 23.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev sparkad
 - 2 ? Jag blev klämd
 - 3 ? Jag blev omkullsprungen
 - 4 ? Jag blev trampad
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 24.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 25.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 26-29 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olyckssituationer vid vistelse bland frigående hästar i rast eller beteshage.

Fråga 26.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med att ha vistats bland frigående hästar i rast- eller beteshage?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 30
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 27.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev sparkad
 - 2 ? Jag blev biten
 - 3 ? Jag blev omkullsprungen
 - 4 ? Jag blev trampad
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 28.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 29.

Vilken typ av häst var orsak till din skada vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 30-33 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olycksituationer vid longering.

Fråga 30.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med longering av häst?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 34
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 31

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev sparkad
 - 2 ? Jag fastnade i linan
 - 3 ? Jag blev omkullsprungen
 - 4 ? Jag blev trampad
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 32.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 33.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 34-37 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olyckssituationer där du har fört en häst vid hand (exempelvis till och från hagen).

Fråga 34.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med att ha fört en häst vid hand?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 38
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 35.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev sparkad
 - 2 ? Jag fastnade med handen i grimskافتet
 - 3 ? Jag blev omkullsprungen
 - 4 ? Jag blev trampad
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 36.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 37.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 38-41 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olycksituationer vid ridning i ridhus eller ridbana.

Fråga 38.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med ridning i ridhus eller ridbana?

- 1 ? Nej -> Gå till fråga 42
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 39.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev avkastad
 - 2 ? Jag blev avkastad och hängande i stigbygeln
 - 3 ? Jag blev sparkad av en annan häst
 - 4 ? Jag gick omkull
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 40.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetslöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 41.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
- 2 ? Unghäst under 3 år
- 3 ? Sto, 4 år eller äldre
- 4 ? Valack, 4 år och äldre
- 5 ? Vet ej

Fråga 42-45 avser utreda hur många som skadar sig, hur svåra skadorna blir samt om en viss typ av häst förekommer oftare än andra i olycksituationer vid ridning i terräng.

Fråga 42.

Har du under dina tre år på skolan vid något tillfälle skadat dig i samband med ridning i terräng?

- 1 ? Nej ->Inga fler frågor!
 - 2 ? Ja, vid 1 tillfälle
 - 3 ? Ja, vid 2-3 tillfällen
 - 4 ? Ja, vid fler än 4 tillfällen
-

Fråga 43.

Vad hände vid det allvarligaste olyckstillfället?

- 1 ? Jag blev avkastad
 - 2 ? Jag blev avkastad och hängande i stigbygeln
 - 3 ? Jag blev sparkad av en annan häst
 - 4 ? Jag gick omkull
 - 5 ? Annat, ange vad.....
-

Fråga 44.

Hur svårt skadade du dig?

Ange ett alternativ (din svåraste skada)

- 1 ? **Lindrigt** (blåmärken, skrapsår, värk).
 - 2 ? **Allvarligt** (läkarvård, benbrott, medvetlöshet).
 - 3 ? **Mycket allvarligt** (läkarvård och bestående men).
-

Fråga 45.

Vilken typ av häst hanterade du vid detta tillfälle?

- 1 ? Hingst
 - 2 ? Unghäst under 3 år
 - 3 ? Sto, 4 år eller äldre
 - 4 ? Valack, 4 år och äldre
 - 5 ? Vet ej
-

Tack för din medverkan!

Lämna in ditt svar till ansvarig lärare

Bilaga 2

Telefonintervju med lärare

Fråga 1

Var anser/tror du att olyckstillbudet sker i huvudsak?

Fråga 2

För din skola statistik/rapportering över olycksfall? (Vid negativt svar gå vidare till fråga 4).

Fråga 3

- a. Är det du som lärare som skriver rapporterna?
- b. Diskuterar du olycksfallstatistiken med dina elever?
- c. Använder du dig av denna statistik i din undervisning om säker hästhantering?

Fråga 4

Är skolans sadlar utrustade med säkerhetsstigbyglar? (Om svaret är nej)

Varför inte?

Fråga 5

Övar ni på- och avlastning av häst i transport?

Fråga 6

Kommer skolans elever i kontakt med betesgående hästar?

Fråga 7

Finns det någonting som du saknar på din skola gällande säkerhet inom hästhantering? (Till exempel utrustning till hästarna/ryttaren, skötselplatser eller undervisningstid- material)?

Fråga 8.

Tror du att du kan få användning av denna undersökning i din undervisning?

Tack för din medverkan!